

ВЕРХОВНОГО *ВІСНИК* СУДУ України

У Пленумі Верховного Суду України

**Судові рішення у цивільних,
адміністративних, господарських,
кримінальних справах та справах
про адміністративні правопорушення**

**Практика розгляду судами
кримінальних справ про невиплату
заробітної плати, стипендій, пенсій
чи інших установлених законом виплат**

**Практика розгляду справ
за клопотанням сторін про скасування
рішень Міжнародного
комерційного арбітражного суду
при Торгово-промисловій палаті України
за 2005 р.**

2006

№ 10(74)

Офіційне науково-практичне видання.
Виходить дванадцять разів на рік.
Засноване 22 липня 1994 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Журнал включено до переліку
наукових фахових видань
постановою Президії ВАК України
від 9 лютого 2000 р. № 2-02/2

Голова редакційної колегії — П.П. Пилипчук

Редакційна колегія:

В.П. Барбара,

В.П. Білоус (д.ю.н.),

О.Ф. Волков,

І.П. Домбровський,

В.В. Земляной,

Н.О. Кирєєва (к.ю.н.),

Л.М. Козаченко (відп. секретар),

В.В. Кривенко,

Н.С. Кузнецова (д.ю.н.),

В.Д. Лисак,

Ф.М. Марчук,

С.М. Міщенко,

В.П. Потапенко,

З.В. Ромовська (д.ю.н.),

А.О. Селіванов (д.ю.н.),

М.П. Селіванов (заступник голови редколегії),

Є.Ф. Стрекалов,

В.І. Шакур (д.ю.н.),

М.Є. Шумило (д.ю.н.),

А.Г. Ярема

Редакція не завжди поділяє
думку авторів статей.

За точність наведених у статтях даних,
посилань на нормативні акти
й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів
здійснюється за письмовим дозволом
голови редакційної колегії
з обов'язковим посиланням на джерело

Анотована інформація про черговий номер
журналу ще до виходу його у світ подається на
web-сайті Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

© Верховний Суд України, 1996—2006

2 У Пленумі Верховного Суду України

*At the Plenum of the Supreme Court
of Ukraine*

3 Судова практика

Judicial Practice

3 Рішення у цивільних справах

Decisions in civil cases

6 Рішення в адміністративних справах

Decisions in administrative cases

8 Рішення у господарських справах

Decisions in commercial cases

11 Рішення у кримінальних справах

Decisions in criminal cases

14 Рішення у справах про адміністративні правопорушення

Decisions in cases on administrative offences

15 У судових палатах

At the Judicial Chambers

15 Практика розгляду судами кримінальних справ про невиконання заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат

Practice of handling criminal cases on nonpayment of
salary, scholarship, pension benefits and other statutory
payments

22 На допомогу судді

Providing Advice to the Judge

22 Ярема А.Г., Давиденко Г.І. Новели цивільного судочинства

Yarema A.H., Davydenko H.I. Novels of civil proceeding

10(74)'2006

- 31** Судова практика і проблеми
вдосконалення законодавства

Judicial Practice and Issues of Judicial-Legal Reform

- 31** Євтушенко О.І. Практика розгляду справ за клопотанням сторін про скасування рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України за 2005 р.

Yevtushenko O.I. Practice of cases handling on litigants' petition to discharge decisions of International Commercial Arbitration Court at the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine

- 35** Забезпечення діяльності судів

Maintenance of Courts Performance

- 35** Який то суд без приміщення?
What is the court without its building?

- 45** Портрети

Personalities

- 45** Лакізіук В.П. З любові, радощів, муки...
Нарис про Голову Верховного Суду України В.Т. Маляренка (2002—2006)

Lakyziuk V.P. From love, joy, pain...
Assay on the Chairman of the Supreme Court of Ukraine V.T. Maliarenko (2002—2006)

Міжнародні зв'язки

International Cooperation

Адреса редакції:

01024 Київ 24, вул. П.Орлика, 4^а,
кімн. 231, 516.

Телефони:

голова редакційної колегії (044) 253–3502,
відповідальний секретар (044) 253–1683,
редактори (044) 253–7081, 253–1683,
група технічного забезпечення
(044) 253–0687.

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори

**А.В. Гончарук,
І.М. Мариненко,
П.О. Мусієнко,
Н.М. Федоровська**

Комп'ютерний набір
Ж.М. Колодченко

Верстка

**С.І. Самкової,
В.М. Горобченка**

Репрографія

В.М. Горобченка

Фото

В.С. Негребецького

Оформлення обкладинки

В.С. Жиборовського

Переклад англійською

О.В. Гунько

Видавець:

ТОВ «Видавництво «Істина»
04136 Київ 136, вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони: (044) 434–8406, 449–9455.
E-mail:
istina_bk@ukr.net
istina_book@rambler.ru

Віддруковано:

ТОВ «Літера-Графік»
03038 Київ 38, вул. М. Грінченка, 4.
Телефони: (044) 496–3742, 496–3743, 496–3744,
факс (044) 496–3745.

Підписано до друку 13.10.2006.
Формат 60×90/8. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58.
Зам. 02031і.
Наклад 6130 прим. Ціна договірна.

У Пленумі Верховного Суду України

29 вересня 2006 р., відбувся Пленум Верховного Суду України. На порядку денному було одне питання: про обрання Голови Верховного Суду України. Після обговорення до бюлетеня для таємного голосування було внесено дві кандидатури. За підсумками голосування Головою Верховного Суду України строком на п'ять років обрано **ОНОПЕНКА Василя Васильовича**. За нього віддали голоси 58 суддів із 84, які брали участь у голосуванні.

**ОНОПЕНКО
ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ**
Голова Верховного Суду України,
заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук

Народився 10 квітня 1949 р. у с. Великі Крушлинці Вінницького району Вінницької області.

Трудову діяльність розпочав 1965 р.

Після закінчення у 1975 р. Харківського юридичного інституту за спеціальністю «правознавство» працював стажистом Вінницького, Літинського районних народних судів Вінницької області.

1976 р. обраний народним суддею Літинського районного народного суду Вінницької області, 1980 — його головою.

Протягом 1981—1985 рр. обіймав посаду заступника голови Чернівецького обласного суду.

У 1985 р. стає членом Верховного Суду Української РСР.

З 1991 р. — заступник Міністра юстиції України, а з 1992 р. — Міністр юстиції України.

1994 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Актуальні проблеми кодифікації цивільного законодавства».

Очолював Соціал-Демократичну партію України (об'єднану) на постійній основі.

Кандидат у Президенти України на виборах 1999 р.

Народний депутат Верховної Ради України 3, 4 та 5 скликань. Здійснював депутатські повноваження на постійній основі. Був членом Комітету Верховної Ради України з питань правової реформи, головою підкомітету з питань законотворчості і систематизації законодавства. Очолював Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, працював у Комітеті Верховної Ради України з питань правосуддя.

Автор понад 70 наукових праць, книги «Знаю як» (1998 р.)

За особисті заслуги у здійсненні правосуддя, значний внесок у забезпечення захисту прав громадян Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України» (2005 р.)

З 2 жовтня 2006 р. — Голова Верховного Суду України.

Рішення у цивільних справах

Позов податкової інспекції про визнання не-дійсними установчих документів та свідoctв про реєстрацію платника податку на додану вартість стосується безпосередньо прав та обов'язків суб'єкта підприємницької діяльності, а правовим наслідком задоволення таких вимог є втрата підприємством свого юридичного статусу.

Ураховуючи наведене та те, що такий спір виникає за зверненням суб'єкта владних повноважень — державної податкової інспекції, зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 14 червня 2006 р.
(в и т я г)*

У серпні 2005 р. Тернопільська об'єднана державна податкова інспекція (далі — Тернопільська ДПІ) звернулася до суду із позовом до П., малого приватного підприємства «Плюс» (далі — МПП) про визнання недейсними установчих документів та свідoctв про реєстрацію платника податку на додану вартість. У позовній заяві зазначалося, що 14 січня 2002 р. відповідачу П. були передані права засновника МПП, однак при перереєстрації підприємства його волевиявлення не було спрямоване на здійснення підприємницької діяльності, тобто такий правочин вчинено без наміру створити правові наслідки і він є фіктивним.

Позивач просив визнати недейсними статут МПП з моменту його перереєстрації, а також свідoctво про реєстрацію підприємства як платника податку на додану вартість.

Тернопільський міськрайонний суд рішенням від 1 грудня 2005 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 2 березня 2006 р., позов задовольнив.

У касаційній скарзі МПП просило скасувати ухвалені судові рішення і закрити провадження у справі, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Суд встановив, що МПП зареєстроване торгово-реєстраційною палатою Тернопільської міської ради 6 листопада 1998 р.

14 січня 2002 р. засновником МПП прийнято рішення про передачу прав власника підприємства П., а 22 січня 2002 р. зареєстровані відповідні зміни до статуту. 25 травня 2002 р. та 28 травня 2004 р. МПП видані свідoctва про реєстрацію платника податку на додану вартість.

Згідно зі ст. 15 ЦПК України суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 11 Закону від 4 грудня 1990 р. № 509-ХІІ «Про державну податкову службу в Україні» органам державної податкової служби надано право звертатися у передбачених законом випадках до суду з позовною заявою про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.

Пунктом 4 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що компетенція адміністративних судів поширюється на спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом.

Суд встановив, що вимоги, пред'явлені Тернопільською ДПІ за цим позовом, стосуються безпосередньо прав та обов'язків суб'єкта підприємницької діяльності — МПП, оскільки правовим наслідком задоволення таких вимог є втрата підприємством свого юридичного статусу.

Ураховуючи наведене та те, що спір виник за зверненням суб'єкта владних повноважень — Тернопільської ДПІ, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України встановила, що зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвалені судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 340 ЦПК України.

Керуючись п. 4 ч. 1 ст. 336 ЦПК України, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верхов-

ного Суду України касаційну скаргу МПП задовольнила: рішення Тернопільського міськрайонного суду від 1 грудня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 2 березня 2006 р. скасувала, провадження у справі закрила.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа № 1-1/99) положення абзацу 4 ч. 1 ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України в контексті п. 2 ст. 121 Конституції України треба розуміти так, що прокурори та їхні заступники подають до арбітражного суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Тому в прокурора не було правових підстав для вступу у справу в інтересах акціонерного товариства, яке уклало господарську угоду з іншим суб'єктом господарювання, оскільки інтереси держави, в основі яких завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державності, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо, при цьому не порушуються

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 14 червня 2006 р.
(в и т я г)*

У липні 2004 р. Б. та інші особи звернулися до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Укрнафта» про визнання недійсними договорів купівлі-продажу природного газу.

Шевченківський районний суд м. Києва рішенням від 13 вересня 2004 р. позов задовольнив.

У лютому 2005 р. заступник прокурора м. Києва в інтересах держави в особі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» (далі — НАК) звернувся з апеляційним поданням, в якому просив вказане рішення суду першої інстанції скасувати.

Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 15 лютого 2006 р. апеляційне подання прокурора задовольнив: рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 13 вересня 2004 р. скасував і провадження у справі закрив.

У касаційній скарзі Б. та інші позивачі просили скасувати ухвалу апеляційного суду, посиляючись на її необґрунтованість та порушення судом норм процесуального права.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до п. 2 ст. 121 Конституції України на прокуратуру покладено представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом.

Згідно з ч. 1 ст. 36¹ Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Частиною 2 цієї ж статті передбачено, що підставою представництва у суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів унаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчинюються у відносинах між ними або з державою.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа № 1-1/99) положення абзацу 4 ч. 1 ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України в контексті п. 2 ст. 121 Конституції треба розуміти так, що прокурори та їхні заступники подають до арбітражного суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Як убачається з матеріалів справи, НАК, в інтересах якої фактично звернувся з апеляційним поданням заступник прокурора, є акціонерним товариством, що уклало господарську угоду з іншим суб'єктом господарювання. Інтереси держави, в основі яких завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державності, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо, при цьому порушені не були, тому в прокурора не було правових підстав для вступу у справу.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвала апеляційного суду не може залишатися в силі та підлягає скасуванню з залишенням апеляційного подання заступника прокурора без розгляду.

Керуючись п. 3 ч. 1 ст. 336, ст. 339, п. 4 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивіль-

них справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. та інших позивачів задовольнила частково: ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 15 лютого 2006 р. скасувала, апеляційне подання заступника прокурора м. Києва залишила без розгляду.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження державний виконавець з власної ініціативи або за заявою сторони, а також сама заінтересована сторона мають право звернутися до суду з заявою про заміну сторони її правонаступником

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 23 лютого 2006 р.
(в и т я г)*

Червоногвардійський районний суд м. Макіївки Донецької області рішенням від 23 грудня 2002 р. задовольнив позов І. до державного відкритого акціонерного товариства «Шахта ім. К.І. Поченкова» (далі — ДВАТ) про стягнення заборгованості із заробітної плати, про перерахунок вислуги років, стягнення сум за час нормативного переміщення у шахті, стягнення грошової компенсації та відшкодування моральної шкоди.

18 червня 2003 р. І. звернулася до суду з заявою про заміну боржника у виконавчому провадженні з виконання цього рішення суду.

Червоногвардійський районний суд м. Макіївки Донецької області ухвалою від 17 липня 2003 р. заяву І. задовольнив: замінив боржника у виконавчому провадженні з ДВАТ на державну компанію по реструктуризації підприємств вугільної промисловості «Укрвуглереструктуризація» (далі — ДК).

Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 20 жовтня 2003 р. ухвалу місцевого суду скасував, у задоволенні заяви І. щодо заміни боржника у виконавчому провадженні відмовив.

Позивачка І. звернулася до Верховного Суду України із касаційною скаргою на ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 20 жовтня 2003 р., посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права, у зв'язку з чим порушує питання про скасування оскаржуваної ухвали суду апеляційної інстанції та залишення в силі ухвали місцевого суду.

Під час вирішення справи суд першої інстанції встановив, що на час звернення І. до відділу державної виконавчої служби відповідача у справі — ДВАТ було виключено з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України. Ліквідаційна комісія цього підпри-

ємства припинила свою роботу, не виконавши зобов'язання щодо виявлення боргів підприємства перед колишніми працівниками.

Задовольняючи заяву І., суд першої інстанції виходив з того, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1164 «Про внесення змін до Порядку ліквідації збиткових вугледобувних та вуглепереробних підприємств Міністерства вугільної промисловості», наказу Міністерства палива та енергетики України від 14 серпня 2001 р. № 387 правонаступником ДВАТ під час її ліквідації є ДК.

Скасовуючи ухвалу місцевого суду та відмовляючи І. в задоволенні заяви про заміну боржника, апеляційний суд виходив з того, що станом на 24 вересня 2003 р. ДВАТ значиться в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України як юридична особа.

Проте з такими висновками апеляційного суду погодитися не можна.

Згідно з ч. 5 ст. 11 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV) у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження державний виконавець з власної ініціативи або за заявою сторони, а також сама заінтересована сторона мають право звернутися до суду з заявою про заміну сторони її правонаступником.

Установлено, що постановою державного виконавця відділу державної виконавчої служби Ворошиловського районного управління юстиції від 26 травня 2003 р. на підставі ст. 26 Закону № 606-XIV І. відмовлено у відкритті виконавчого провадження за виконавчим листом, виданим на виконання рішення Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області від 23 грудня 2002 р. про стягнення на її користь з ДВАТ заборгованості із заробітної плати та інших платежів.

Питання про ліквідацію ДВАТ вирішено наказом Міністерства палива та енергетики України від 14 серпня 2001 р. № 387.

Згідно з п. 4 цього наказу підприємством по виконанню робіт з фізичної ліквідації ДВАТ та правонаступником шахти на період ліквідації визначено ДК. Пунктом 5 наказу на це підприємство покладено обов'язок прийняти на баланс компанії кредиторську заборгованість ДВАТ із заробітної плати.

Наказом державної холдингової компанії «Макіїввугілля» від 21 серпня 2001 р. про ліквідацію ДВАТ затверджено комплекс робіт з фізичної ліквідації шахти.

31 серпня 2001 р. Міністерством палива та енергетики України затверджено розподільчий баланс ДВАТ, за яким ДК прийняла на свій ба-

ланс різні види кредиторської заборгованості шахти із заробітної плати.

Наказом ДК від 3 жовтня 2001 р. ДВАТ включено до складу Красногвардійської дирекції по ліквідації шахт, а наступним наказом від 23 грудня 2002 р. — до складу Советської дирекції по ліквідації шахт.

Таким чином, на час вирішення справи суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що ліквідація ДВАТ завершена не була, ДК

є правонаступником цього підприємства, а тому правильно провів заміну боржника у виконавчому провадженні.

Керуючись статтями 333, 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу І. задовольнила: ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 20 жовтня 2003 р. скасувала, ухвалу Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області від 17 липня 2003 р. залишила в силі.

Рішення в адміністративних справах

Висновок судів про те, що спірна угода суперечить інтересам держави та суспільства і тому є підставою для визнання її недійсною, помилково ґрунтується на обставинах, які не мали правового значення для вирішення справи. Наявність умислу сторони при укладенні такої угоди не може бути підтверджена лише рішенням районного суду про визнання установчих документів цієї сторони договору недійсними та скасування державної реєстрації. Сам факт скасування державної реєстрації підприємства не тягнув недійсність всіх угод, укладених з моменту його державної реєстрації і до моменту виключення з державного реєстру.

Застосування судом при вирішенні спору публічно-правових санкцій, які були встановлені законом, чинним на момент укладення угоди, але відсутні в ЦК України на момент ухвалення рішення про притягнення до відповідальності, є помилковим

ПОСТАНОВА

Іменем України

14 лютого 2006 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши скаргу товариства з обмеженою відповідальністю «В.Э.В.» (далі — ТОВ) про перегляд за винятковими обставинами постанови Вищого господарського суду України від 21 липня 2005 р. у справі за позовом Державної податкової адміністрації у Дніпропетровській області (далі — ДПА) до ТОВ, приватного підприємства «Арго» (далі — ПП) про визнання угоди недійсною, **встановила:**

У вересні 2004 р. ДПА звернулася до суду з позовом про визнання недійсною усної угоди купівлі-продажу паперових мішків, укладеної між ТОВ (продавець) та ПП (покупець) на суму 29 тис. 430 грн (про що свідчать рахунок-фактура № 166/02 від 29 листопада 2002 р., накладна № 207 від 19 грудня 2002 р., податкова накладна № 220 від 2 грудня 2002 р., платіжне доручен-

ня від 2 грудня 2002 р.), оскільки вона укладена з метою, що завідомо суперечила інтересам держави і суспільства.

ТОВ проти позову заперечувало, посилячись на відсутність у діях відповідачів мети, яка б суперечила інтересам держави і суспільства, а також вказуючи на те, що зазначену ДПА угоду не можна взагалі визнати укладеною.

Рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 18 січня 2005 р., залишеним без зміни постановою Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 24 березня 2005 р., позов задоволено: визнано недійсною на підставі ст. 49 ЦК 1963 р. усну угоду купівлі-продажу паперових мішків на суму 29 тис. 430 грн, укладену між ТОВ і ПП, та застосовано до сторін встановлені ст. 49 ЦК 1963 р. наслідки недійсності угоди.

На обґрунтування судових рішень зроблено посилання на рішення Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 9 грудня 2003 р. у справі № 2-3925, яким визнано недійсними установчі документи ПП та первинні бухгалтерські документи за підписом Довженка Ю.А. Судові інстанції також послалися на здійснення господарської діяльності від імені ПП невстановленими особами, приховування доходів підприємства від оподаткування.

Вищий господарський суд України постановою від 21 липня 2005 р. постанову Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 24 березня 2005 р. залишив без зміни з тих же підстав.

У касаційній скарзі ТОВ до Верховного Суду України порушено питання про скасування наведених судових рішень та направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції. На обґрунтування скарги зроблено посилання на порушення норм матеріального права, неоднакове застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї ж норми права та наведено постанови касаційного суду, в яких по-іншому застосована одна й та ж норма права.

Скарга ТОВ підлягає задоволенню з таких підстав. Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає доведеним скаржником неоднакове застосування судом касаційної інстанції, зокрема ст. 49 ЦК 1963 р., та дійшла висновку про помилкове її застосування у цій справі.

В іншій справі за аналогічних обставин у позові ДПА про визнання недійсною на підставі ст. 49 ЦК 1963 р. угоди та застосування наслідків її укладення з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, було відмовлено. Постанова Вищого господарського суду України у справі залишена без зміни постановою Судової палати у господарських справах Верховного Суду України. Стороною аналогічної угоди (як покупця) була та сама, що і в розглядуваній справі, особа — ПП.

У зазначеній справі Вищий господарський суд України, залишаючи без зміни постанову Дніпропетровського апеляційного господарського суду та рішення місцевого господарського суду про задоволення позову на підставі ст. 49 ЦК 1963 р., виходив із того, що судові акти є законними.

Проте з обґрунтованістю такого рішення погодитися не можна.

За змістом ст. 49 ЦК 1963 р. недійсною є угода, яка укладена з метою, завідомо суперечною інтересам соціалістичної держави і суспільства. Правові наслідки такої угоди залежать від наявності умислу — в обох сторін чи однієї, від виконання угоди — обома сторонами чи однією.

На обґрунтування позову позивач зробив посилання на наявність протиправного умислу лише у ПП. Враховуючи наведене, встановлення умислу підприємства на укладення угоди з метою, що суперечить інтересам держави та суспільства, і мало бути предметом дослідження у цій справі. Однак наявність умислу не може бути підтверджена лише рішенням районного суду про визнання установчих документів цієї сторони договору недійсними та скасування державної реєстрації, оскільки предметом дослідження у такій справі є, зокрема, відповідність установчих документів вимогам чинного законодавства, а не наявність протиправного умислу при укладенні угоди, що мала місце під час здійснення підприємницької діяльності суб'єкта.

Судження, висновки суду, викладені у рішенні Ленінського районного суду м. Дніпропетровська, яким були визнані недійсними установчі документи ПП та первинні бухгалтерські документи за підписом Довженка Ю.А. (що зареєстрував підприємство на прохання інших осіб, за плату), а також неправомірною вся комерційна діяльність підприємства, починаючи з моменту реєстрації, не були обов'язковими для госпо-

дарських судів. Рішення суду з цивільної справи, що набрало законної сили, є обов'язковим для господарського суду згідно з ч. 4 ст. 35 ГПК щодо фактів (обставин), які встановлені судом і мають значення для вирішення спору.

Рішення районного суду не звільняло господарський суд від встановлення наявності умислу підприємства на укладення угоди, що суперечить інтересам держави і суспільства.

Юридичним наслідком скасування державної реєстрації підприємства з підстав визнання його установчих документів недійсними мало бути здійснення ліквідаційної процедури, під час якої вирішуються питання про задоволення вимог кредиторів, в тому числі держави. Сам факт скасування державної реєстрації підприємства не тягнув недійсність всіх угод, укладених з моменту його державної реєстрації і до моменту виключення з державного реєстру.

Відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону від 15 травня 2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців», якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, є недостовірними і були внесені до нього, то третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилатися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними.

У рішенні суду відсутні обставини, встановлені на підтвердження того, що укладаючи угоду, сторони діяли з метою, яка суперечила інтересам держави і суспільства. Навпаки, встановлені судом факти свідчать про те, що ПП сплатило продавцю в ціні товару податок на додану вартість.

Отже, висновок судів про те, що спірна угода суперечить інтересам держави та суспільства, помилково ґрунтується на обставинах, які не мали правового значення для справи. Він є наслідком порушення судами вимог процесуального закону про належність доказів та підстави звільнення від доказування.

Сама по собі угода про продаж паперових мішків не є такою, що суперечить інтересам держави і суспільства. Такий товар не виключено законом із цивільного обігу, на торгівлю ним не вимагалася ліцензія, не було й інших законодавчих обмежень стосовно його купівлі-продажу.

Окрім того, господарські суди не мали правових підстав для застосування ст. 49 ЦК 1963 р. на момент ухвалення рішень у справі.

1 січня 2004 р. згідно з п. 1 та п. 2 Прикінцевих та перехідних положень ЦК втратив чинність ЦК 1963 р.

ЦК, який набрав чинності, не містить таких публічно-правових наслідків укладення недійсної угоди, які були встановлені ст. 49 ЦК 1963 р. Цим

Кодексом скасована відповідальність (правові наслідки) у вигляді публічно-правової санкції — стягнення в доход держави, одержаного однією чи обома сторонами за угодою, за укладення угоди з метою, що суперечить інтересам держави та суспільства. Наслідком укладення угоди, яка порушує публічний порядок (ст. 228 ЦК), не є адміністративно-правова конфіскація.

За змістом ч. 2 ст. 5 ЦК, цей Кодекс має зворотню дію у часі у випадках, коли він пом'якшує або скасовує відповідальність особи.

Таким чином, застосування судом при вирішенні спору публічно-правових санкцій, які були встановлені законом, чинним на момент укладення угоди, але відсутні в ЦК на момент ухвалення рішення про притягнення до відповідальності, є помилковим.

Отже, постанова Вищого господарського суду України, постанова суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції не ґрунтуються на вимогах чинного законодавства і підлягають скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд до суду першої інстанції.

При новому розгляді справи суду слід врахувати наведене, звернути увагу на те, що свої вимоги позивач вмотивовував й статтями 207, 208 ГК, од-

нак неможливість застосування санкцій на підставі ст. 208 цього Кодексу судом не обґрунтована.

ЦК не має норми, яка була б аналогічною, зокрема за наслідками, ст. 49 ЦК 1963 р. Разом з тим ГК, який набрав чинності 1 січня 2004 р., містить норми, які за предметом регулювання та встановленими наслідками, збігаються зі ст. 49 ЦК 1963 р.

Окрім того, суд має з'ясувати чи не ліквідоване ПП, оскільки ліквідація сторони виключає провадження у справі.

На підставі наведеного та керуючись статтями 241—244 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **п о с т а н о в и л а**:

Скаргу ТОВ задовольнити.

Постанову Вищого господарського суду України від 21 липня 2005 р., постанову Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 24 березня 2005 р. та рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 18 січня 2005 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого п. 2 ст. 237 КАС.

Рішення у господарських справах

Декретом Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. № 10-92 «Про заходи щодо завершення комерціалізації підприємств і організацій державної торгівлі, громадського харчування та сфери послуг» визначено органи, які здійснюють управління майном відповідних підприємств і організацій у процесі комерціалізації. Враховуючи, що комерціалізація не пов'язана зі зміною форми власності майна, суди помилково застосували цей Декрет до правовідносин, що склалися у зв'язку з відчуженням об'єкта комунальної власності та регулюються положенням законів з питань приватизації

Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 19 квітня 2005 р.

У листопаді 2003 р. товариство з обмеженою відповідальністю «Упродажувально-виробнича фірма «Дністер» (далі — ТОВ) звернулося в Господарський суд м. Києва з позовом до Фонду приватизації комунального майна Подільського району м. Києва (далі — Фонд) про визнання права власності на приміщення павільйону ПА-62 площею 423,7 квадратних метра, придбаного за договором купівлі-продажу від 5 липня 1996 р. (далі — договір від 5 липня 1996 р.).

Під час розгляду справи позивач уточнив позовні вимоги і просив визнати право власності на приміщення вказаного павільйону площею 160 квадратних метрів.

Позивач зазначав, що на підставі договору від 5 липня 1996 р. представництво Фонду державного майна України в Подільському районі м. Києва, правонаступником якого є Фонд, продало, а ТОВ купило павільйон ПА-62, сплативши його вартість в сумі 5 млн 332 тис. 617 крб. При цьому у п. 1.1 договору помилково, на думку позивача, була вказана торговельна площа павільйону 258,7 квадратних метра, а не загальна площа приміщень 423,7 квадратних метра, якими фактично користується ТОВ після викупу павільйону, і які вважає своєю власністю. Проте з листа Подільської районної у м. Києві державної адміністрації від 26 серпня 2003 р. № 2074 та претензії комунального підприємства «Оренда» від 28 серпня 2003 р. № 1340 ТОВ стало відомо, що його право власності на частину приміщень павільйону ПА-62 площею 165 квадратних метрів не визнається. Позов мотивувався посиланням на статті 4, 48 Закону від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ «Про власність» (далі — Закон № 697-ХІІ).

Фонд позов не визнавав та заперечував можливість помилки в договорі від 5 липня 1996 р., посиляючись на те, що: договір від 5 липня 1996 р. укладено згідно з проведеною Українською універ-

сальною товарною біржею (далі — Біржа) експертною оцінкою приміщення магазину-кафе у м. Києві; згідно з цим договором ТОВ продано павільйон загальною площею 258,7 квадратних метра вартістю 5 млн 332 тис. 617 крб., а не площа 423,7 квадратних метра, як вважає позивач; таку ж площу приміщень (258,7 квадратних метра) передано ТОВ за актом приймання-передачі від 27 серпня 1996 р. № 26; на цю ж площу приміщень (258,7 квадратних метра) 27 серпня 1996 р. ТОВ видано свідоцтво про право власності, реєстраційний № 92.

Прокурор Подільського району м. Києва (далі — прокурор) подав зустрічний позов в інтересах держави в особі Фонду до ТОВ про визнання недійсним договору від 5 липня 1996 р. та скасування реєстрації в Київському міському бюро технічної інвентаризації (далі — БТІ) за ТОВ павільйону ПА-62, здійсненої на підставі вказаного договору.

Під час розгляду справи прокурор уточнив позовні вимоги і просив скасувати реєстрацію в БТІ павільйону ПА-62, здійснену на підставі розпорядження голови Подільської районної державної адміністрації м. Києва від 6 жовтня 1995 р. № 10.

У зустрічному позові зазначалося, що згідно з пунктом 1.1 договору від 5 липня 1996 р. право власності продавця на об'єкт приватизації підтверджувалося реєстраційним посвідченням від 29 січня 1996 р. № 1006-П, виданим БТІ. Проте овочевий павільйон ПА-62 був тимчасовою спорудою, встановленою на підставі рішення Подільського райвиконкому від 22 листопада 1982 р. № 556 «Про дозвіл райгастрономторгу Подільського району на тимчасове встановлення збірно-розбірний павільйону для торгівлі продовольчими товарами», яким забудовник зобов'язувався виготовити і погодити генплан встановлення павільйону та отримати у спецвідділі з благоустрою міськвиконкому дозвіл на встановлення павільйону. Як вказав прокурор, цих вимог не було дотримано, дозвільна документація на встановлення павільйону відсутня, павільйон в експлуатацію не приймався, земельна ділянка під нього не виділялася. Тому прокурор вважав, що БТІ не мало права реєструвати тимчасовий збірно-розбірний павільйон як нерухомість (нежитловий будинок).

Зустрічний позов мотивувався також тим, що павільйон ПА-62 не вноситься в установленому порядку до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, чим порушено вимоги ст. 7 Закону від 6 березня 1993 р. № 2171-ХІІ «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» (далі — Закон № 2171-ХІІ).

ТОВ зустрічний позов не визнавало з тих мотивів, що викладені в ньому обставини не відповідають дійсності; заявлені за цим позовом вимоги є безпідставними та не ґрунтуються на законодавстві.

Ухвалами Господарського суду м. Києва від 9 грудня 2003 р. та від 28 липня 2004 р. до участі у справі залучено Українську універсальну товарну біржу, товариство з обмеженою відповідальністю «Геката», приватне підприємство «Марк Ессен», (далі — ПП «Марк Ессен»), закрите акціонерне товариство «Агрокомплекс» (далі — ЗАТ), спільне українсько-російське підприємство «Телесервіс» — третіми особами, які не заявляли самостійних вимог на предмет спору.

Господарський суд м. Києва рішенням від 15 вересня 2004 р. позов задовольнив, у зустрічному позові відмовив. Задовольняючи позов, суд вмотивував рішення тим, що: ТОВ орендувало павільйон ПА-62 у Подільського райгастрономторгу на підставі договору оренди від 1 червня 1992 р., п. 3.7 якого передбачалося право орендаря викупити об'єкт оренди; згідно зі ст. 11 Закону № 2171-ХІІ викуп застосовується щодо об'єктів малої приватизації, зданих в оренду, якщо право на викуп було передбачено договором оренди, укладеним до набрання чинності Законом від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХІІ «Про оренду державного та комунального майна»; для цілей приватизації експертна оцінка вартості приміщень магазину-кафе проводилася Біржею, з експертного звіту якої вбачається, що об'єкт приватизації являв собою одноповерхову будівлю на базі павільйону ПА-62, частково обкладену цеглою, загальною площею 423,7 квадратних метра, у тому числі торговельною площею 258,7 квадратних метра; пояснення Біржі про те, що предметом оцінки були площі павільйону розміром 258,7 квадратних метра, спростовуються висновком судової будівельно-технічної експертизи; позивач сплатив повну вартість призначеного до приватизації та переданого йому нерухомого майна, що дає підставу для визнання за ним права власності на всі приміщення павільйону ПА-62.

Відмовляючи в зустрічному позові, суд вмотивував рішення тим, що при укладенні договору від 5 липня 1996 р. не порушено вимоги законодавства про приватизацію. Суд, зокрема, зазначив, що приватизацію павільйону ПА-62 здійснено шляхом викупу орендованого майна за розпорядженням голови Подільської районної державної адміністрації м. Києва від 22 грудня 1995 р. № 238. Правом продажу майна комунальної власності виконавчі органи місцевого самоврядування були наділені згідно зі статтями 7, 38 Закону від 7 грудня 1990 № 533-ХІІ «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» (далі — Закон № 533-ХІІ) * та Декретом Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. № 10-92 «Про заходи щодо завершення комерціалізації підприємств і організа-

* Закон втратив чинність на підставі Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, але був чинний на момент виникнення спірних правовідносин.

цій державної торгівлі, громадського харчування та сфери послуг» (далі — Декрет КМУ).

Постановою Київського апеляційного господарського суду від 15 жовтня 2004 р. та постановою Вищого господарського суду України від 1 лютого 2005 р. № 19/138-45/285 зазначене рішення суду першої інстанції залишено без зміни, позов задоволено; в зустрічному позові відмовлено.

24 березня 2005 р. колегія суддів Верховного Суду України за касаційними скаргами Фонду, ПП «Марк Ессен» та ЗАТ порушено провадження з перегляду у касаційному порядку постанови Вищого господарського суду України від 1 лютого 2005 р. № 19/138-45/285 та передання справи на новий розгляд до суду першої інстанції. Ухвалою колегії суддів Верховного Суду України від 28 березня 2005 р. до провадження з перегляду у касаційному порядку зазначеної постанови Вищого господарського суду України долучено касаційне подання Генерального прокурора України. У касаційних скаргах та касаційному поданні йдеться про скасування постанови Вищого господарського суду України від 1 лютого 2005 р. № 19/138-45/285 та передання справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

На обґрунтування касаційних скарг та касаційного подання зроблено посилання на порушення положень статей 8, 129 Конституції України, невідповідність оскарженої постанови рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, виявлення різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону в аналогічних справах, неправильне застосування норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників відповідача, третіх осіб, Генеральної прокуратури України та позивача, розглянувши доводи касаційних скарг та касаційного подання, перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України вважає, що касаційні скарги та касаційне подання підлягають задоволенню з таких підстав.

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у п. 1 постанови від 29 грудня 1976 р. № 11 «Про судові рішення», рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального законодавства і всебічно перевіrivши обставини, вирішив справу у відповідності з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин. Як роз'яснено в п. 6 цієї постанови, мотивувальна частина рішення повинна мати посилання на закон та інші нормативні акти матеріального права, на підставі яких визначено права й обов'язки сторін у спірних відносинах.

Судові рішення у розглядуваній справі цим вимогам не відповідають.

Задовольняючи позов та відмовляючи в зустрічному позові, суд першої інстанції, з яким погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, вмотивував рішення посиланням на ст. 11 Закону № 2171-ХІІ, ст. 7, 38 Закону № 533-ХІІ, Декрет КМУ.

Проте норми зазначених законів застосовані судами до правовідносин сторін помилково.

Правовий режим власності, порядок та умови набуття і припинення права власності визначаються законами. Одним зі способів зміни форми власності є приватизація, в процесі якої відбувається відчуження на користь фізичних або юридичних осіб майна, що є державною чи комунальною власністю, та майна, що належить Автономній Республіці Крим. Порядок відчуження такого майна визначається, зокрема, Законом № 2171-ХІІ (зі змінами і доповненнями).

Посиланням на ст. 11 цього Закону суди вмотивували висновок щодо законності продажу ТОВ об'єкта приватизації шляхом викупу за договором від 5 липня 1996 р. Положення зазначеної статті застосовані судами у редакції цього Закону від 15 травня 1996 р. № 189/96-ВР (далі Закон № 189/96-ВР), яким Закон № 2171-ХІІ викладено у новій редакції. При цьому суди не звернули увагу на те, що згідно з Постановою Верховної Ради України від 15 травня 1996 р. № 190/96-ВР «Про порядок введення в дію Закону «Про внесення змін і доповнень до Закону «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» Закон № 189/96-ВР набрав чинності з дня опублікування. Раніше, ніж в інших офіційних друкованих виданнях, Закон № 189/96-ВР опубліковано в газеті «Голос України» 7 серпня 1996 р. Тому в силу положень ч. 1 ст. 58 Конституції щодо дії законів та нормативно-правових актів в часі положення ст. 11 Закону № 2171-ХІІ у редакції Закону № 189/96-ВР застосовані судами до обставин укладення договору від 5 липня 1996 р. помилково.

Посиланням на ст. 7, 38 Закону № 533-ХІІ та Декрет КМУ суди вмотивували висновок щодо законності приватизації павільйону ПА-62 на підставі розпорядження голови Подільської районної державної адміністрації м. Києва від 22 грудня 1995 р. № 238.

Проте положеннями ст. 7 Закону № 533-ХІІ визначалися повноваження місцевих Рад народних депутатів щодо управління комунальною власністю, а положеннями ст. 38 цього Закону — повноваження виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів у галузі житлового господарства, комунально-побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку.

Таким чином, зазначені норми не визначають повноважень місцевої державної адміністрації, у тому числі у сфері управління комунальною власністю.

Згідно з указами Президента України від 31 січня 1992 р. № 70 «Про комерціалізацію державної торгівлі і громадського харчування» та від 18 квітня 1992 р. № 265 «Про комерціалізацію діяльності підприємств і організацій сфери послуг» суть комерціалізації полягає у створенні в установленому порядку підприємств роздрібною торгівлі, громадського харчування та з надання послуг (юридичних осіб) на базі магазинів, кафе, їдальень, інших структурних підрозділів державних підприємств та організацій цієї сфери; ліквідації в установленому порядку торгових, трестів, об'єднань, управлінь, комбінатів, інших аналогічних їм організацій і підприємств державної торгівлі, громадського харчування та сфери послуг. При цьому зміна форми власності майна не відбувається, а сама комерціалізація може розглядатися лише як етап підготовки зазначених підприємств до приватизації.

Статтею 1 Декрету КМУ встановлено, що у процесі комерціалізації підприємств та організацій роздрібною торгівлі, громадського харчування і сфери послуг функції щодо управління майном цих підприємств та організацій, яке перебуває у комунальній власності відповідних адміністративно-територіальних одиниць, здійснюють місцеві державні адміністрації, виконавчі комітети сільських, селищних і міських Рад народних депутатів. У зв'язку з цим було зупинено дію п. 1 ст. 33 Закону № 697-ХІІ та ч. 3 ст. 7 Закону № 533-ХІІ в частині управління майном підприємств і організацій торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, що є в комунальній власності, в процесі комерціалізації.

Отже, застосовуючи до правовідносин сторін положення зазначеного Декрету КМУ, суди фактично ототожили процес комерціалізації підприємств і організацій державної торгівлі, громадського харчування та сфери послуг з відчуженням об'єктів комунальній власності, що регулюється положеннями законів з питань приватизації з ура-

хуванням особливостей механізму приватизації комунального майна.

Водночас судами не застосовані чинні на момент виникнення спірних правовідносин Закон від 5 березня 1992 р. № 2167-ХІІ «Про Представника Президента України» та Положення про місцеву державну адміністрацію, затверджене Указом Президента України від 24 липня 1992 р. № 394/92. Саме цими законодавчими актами визначалися повноваження обласних, Київської та Севастопольської міських, районних в містах Києві та Севастополі державних адміністрацій та представника Президента України, як глави місцевої державної адміністрації; правова основа взаємовідносин цих органів з місцевим та регіональним самоврядуванням.

Враховуючи допущені судами помилки у застосуванні норм матеріального права, ухвалені ними судові рішення не можна визнати законними й обґрунтованими стосовно обох позовів, які є взаємопов'язаними.

За таких обставин та керуючись статтями 111¹⁷—111²¹ ГПК, Верховний Суд України постановив: касаційні скарги Фонду, ПП «Марк Ессен», ЗАТ та касаційне подання Генерального прокурора України задовольнити; Постанову Вищого господарського суду України від 1 лютого 2005 р., постанову Київського апеляційного господарського суду від 15 жовтня 2004 р. та рішення Господарського суду м. Києва від 15 вересня 2004 р. скасувати, справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

При новому розгляді справи суду слід врахувати викладене, всебічно і повно перевірити доводи, на яких ґрунтуються вимоги та заперечення сторін, і залежно від установлених обставин вирішити спір у відповідності з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до розглядуваних правовідносин.

Рішення у кримінальних справах

При звільненні особи від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України додаткове покарання у виді конфіскації майна не призначається

*Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 липня 2006 р.
(в и т я г)*

Ялтинський міський суд Автономної Республіки Крим вироком від 1 вересня 2005 р. засудив Г. за ч. 1 ст. 309 КК на один рік позбавлення волі, за

ч. 2 ст. 307 КК — на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією майна, що є його особистою власністю, і на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів остаточно визначив йому п'ять років позбавлення волі з конфіскацією зазначеного майна. Відповідно до ст. 75 КК засудженого звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки та покладено на нього обов'язки, передбачені у ст. 76 КК.

В апеляційному порядку вирок не оскаржувався.

Г. визнано винним у тому, що 22 червня 2005 р. він незаконно придбав у не встановленої слідством

особи наркотичний засіб (20,75 грама каннабісу), 5,96 грама якого зберігав для власного вживання, а решту — з метою збуту. 24 червня того ж року він незаконно збув 8,6 грама зазначеного наркотичного засобу Я., а решту продовжував зберігати з цією ж метою.

У касаційному поданні заступник прокурора Автономної Республіки Крим порушив питання про скасування вироку і повернення справи на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що в резолютивній частині вироку суд не визнав Г. винним, а звільняючи його від покарання з випробуванням, всупереч вимогам закону призначив додаткове покарання у виді конфіскації майна.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України частково його задовольнила з таких підстав.

Висновки суду про винність Г. у незаконному придбанні, зберіганні та збуті особливо небезпечного наркотичного засобу за викладених у вироку обставин, а також правильність кваліфікації його дій у касаційному порядку не оспорювалися.

Із матеріалів справи вбачається, що суд при призначенні Г. покарання врахував ступінь суспільної небезпечності вчиненого ним злочину, дані про особу винного (те, що він притягується до кримінальної відповідальності вперше, щиро розкався у вчиненому, сприяв розкриттю злочину, мав на утриманні дитину тощо) і застосував щодо нього ст. 75 КК.

Проте при призначенні Г. додаткового покарання суд неправильно застосував кримінальний закон — не врахував, що відповідно до ст. 77 КК у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням цією нормою не передбачено призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна.

Крім того, у п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (зі змінами, внесеними згідно з постановою від 10 грудня 2004 р. № 8) роз'яснено, що конфіскація майна як додаткове покарання не може бути призначена при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Ялтинського міського суду Автономної Республіки Крим від 1 вересня 2005 р. щодо Г. змінила: виключила з нього рішення про призначення засудженому додаткового покарання у виді конфіскації майна; решту — залишено без зміни.

Згідно з вимогами ст. 377 КПК України в ухвалі апеляційного суду має зазначатись суть апеляції та докладні мотиви прийнятого рішення. При залишенні її без задоволення в ухвалі потрібно навести підстави, через які апеляцію визнано необґрунтованою

*Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 липня 2006 р.
(в и т я з)*

Кіровський районний суд м. Донецька вироком від 22 лютого 2005 р. засудив В. за ч. 2 ст. 187 КК до семи років позбавлення волі із конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю. Суд також постановив стягнути з В. на користь Я. 1 тис. 400 грн.

Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 17 червня 2005 р. вирок залишив без зміни.

В. визнано винним у тому, що 19 травня 2002 р. він разом із особами, матеріали справи щодо яких виділено в окреме провадження, у квартирі Я., після вживання з ним спиртних напоїв, напав на нього, заподіявши тілесні ушкодження середньої тяжкості, та заволодів телевізором вартістю 700 грн.

У касаційній скарзі і доповненнях до неї В. стверджував, що у справі не допитані свідки, які підтверджували його алібі, а саме, що 19 травня 2002 р. він відпочивав на ставку і не міг бути у потерпілого вдома, що протоколи його допитів сфальсифіковано, оскільки в зазначений у них час він перебував у психіатричній лікарні закритого типу. Він також зазначив, що суд порушив його право на захист, бо відмовив у задоволенні клопотань про допит додаткових свідків та про захист його інтересів захисниками.

У зв'язку з наведеним засуджений просив скасувати постановлені щодо нього судові рішення і направити справу на новий судовий розгляд.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що вона підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Як вбачається з матеріалів справи, за апеляціями захисника та засудженого її було розглянуто в апеляційному порядку 17 червня 2005 р. Засуджений В., який утримувався під вартою, 23 лютого 2005 р. заявив клопотання про виклик його в апеляційний суд.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 358 КПК засуджений, який утримується під вартою, підлягає обов'язковому виклику в апеляційний суд, коли про це надійшло його клопотання.

Однак, як свідчать матеріали справи, апеляційний суд розглянув апеляцію за відсутності В., що є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону.

Відповідно до вимог ст. 377 КПК в ухвалі апеляційного суду має бути зазначено суть апеляції та докладні мотиви прийнятого рішення. При залишенні її без задоволення в ухвалі апеляційного суду мають зазначатись підстави, через які апеляцію визнано необґрунтованою.

З матеріалів справи видно, що апеляційний суд під час її розгляду суті всіх зазначених в апеляціях захисника і засудженого доводів не навів, їх ретельно не перевіряв, відповіді на них не дав і свого рішення про залишення апеляції без задоволення належним чином не вмотивував.

Виходячи з того, що апеляційний суд постановив ухвалу з порушенням вимог кримінально-процесуального закону, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалу цього суду від 17 червня 2005 р. щодо В. скасувала і справу направила на новий апеляційний розгляд.

Відповідно до ст. 70 КК України при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

Звільнення особи від покарання у зв'язку з амністією за один злочин і одночасне призначення покарання за іншим чинним законодавством не передбачено

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 20 червня 2006 р. (в и т я г)

Карлівський районний суд Полтавської області вирок від 17 серпня 2005 р. засудив С. за ч. 3 ст. 185 КК на три роки позбавлення волі, за ч. 15, ч. 2 ст. 190 КК — на два роки позбавлення волі. На підставі ст. 1 Закону «Про амністію» від 31 травня 2005 р. № 2591-IV засуджену звільнено від покарання, призначеного за ст. 15, ч. 2 ст. 190 КК, і відповідно до ст. 75 КК її звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком один рік.

В апеляційному порядку вирок не переглядався.

Цим же вирок засуджені також Д. і Т., судові рішення щодо яких у касаційному порядку не оскаржені.

С. визнано винною в тому, що 2 лютого 2005 р. вона за попередньою змовою з Д., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, проникла до квартири Д.М, звідки таємно викрала телевізор вартістю 1 тис. 240 грн, який згодом продала Д.І.

9 лютого 2005 р. С. вирішила незаконно заволодіти телевізором. З цієї метою вона домовилася з Т., що він, приїхавши з нею до Д.І., відрекомендується працівником міліції і вони шляхом обману заволодіють зазначеним майном. Того ж дня вони так і вчинили, однак, коли С. і Т. винесли телевізор на вулицю, до них підійшов П., який викрив їх у шахрайстві й таким чином не дав можливості довести їм свій злочинний намір до кінця.

У касаційному поданні заступник прокурора Полтавської області послався на те, що районний суд неправильно застосував кримінальний закон, оскільки в чинному законодавстві не передбачено можливості звільнення особи від покарання у зв'язку з амністією за один злочин і одночасного призначення їй покарання за інший. Із цих підстав він порушив питання про скасування вироку і направлення справи на новий судовий розгляд в той же суд в іншому складі суду.

Перевірявши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що подання підлягає задоволенню з таких підстав.

Згідно зі ст. 337 КПК при постановленні вироку за сукупністю злочинів суд призначає покарання, керуючись статтями 70, 71 КК. Відповідно до ст. 70 КК при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

С. визнано винною у вчиненні двох злочинів, відповідальність за які передбачено у ч. 3 ст. 185 і ст. 15, ч. 2 ст. 190 КК. Однак суд, призначивши засудженій покарання за кожний злочин окремо, всупереч вимогам ст. 70 КК і ст. 337 КПК не визначив їй остаточного покарання за сукупністю злочинів, більш того, при цьому не врахував, що чинним законодавством не передбачено можливості звільнення особи від покарання за амністією і одночасне призначення покарання за інший злочин.

У зв'язку з цим колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Карлівського районного суду Полтавської області від 17 серпня 2005 р. щодо С. скасувала і направила справу на новий судовий розгляд у той же суд.

Рішення у справах про адміністративні правопорушення

Відповідно до п. 12.3 Правил дорожнього руху у разі виникнення перешкоди для руху, яку його учасники об'єктивно спроможні виявити, вони зобов'язані негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу або для безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди

Постанова Першого заступника Голови Верховного Суду України від 12 квітня 2006 р. (в и т я г)

Згідно з постановою від 24 травня 2005 р. було відмовлено у порушенні кримінальної справи за фактом дорожньо-транспортної події (далі — ДТП), що мала місце 14 травня того ж року, за відсутністю складу злочину в діях її учасників — Х. і С. За цим фактом було складено протоколи про адміністративні правопорушення: щодо Х. — від 18 і 24 травня 2005 р. відповідно за ознаками правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 130 і ст. 124 КпАП; щодо С. — від 25 травня того ж року за ознаками правопорушення, передбаченого ст. 124 КпАП.

На підставі зазначених протоколів Амвросіївський районний суд Донецької області відкрив провадження в адміністративних справах щодо названих осіб. Постановою від 13 липня 2005 р. цей суд визнав С. винуватим у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 122 КпАП, і піддав стягненню у виді штрафу в розмірі 17 грн.

Голова Апеляційного суду Донецької області постановою від 11 серпня 2005 р. залишив рішення районного суду щодо С. без зміни.

Той же місцевий суд постановою від 23 серпня 2005 р. залишив без задоволення протест прокурора Амвросіївського району, який порушив питання про закриття провадження у справі щодо С.

Перевіривши матеріали адміністративної справи, Перший заступник Голови Верховного Суду України дійшов висновку, що судові рішення підлягають скасуванню з таких підстав.

Під час розгляду справи суд не з'ясував обставин, які мають значення для її правильного вирішення, і не дав належної оцінки наявним у ній доказам.

Матеріали справи свідчать про те, що протокол про адміністративне правопорушення складено че-

рез десять днів після події і в ньому немає даних про ознайомлення С. із його змістом, а також пояснень учасників ДТП (вони були опитані лише в судовому засіданні).

У судовому засіданні С. стверджував, що він не виїжджав на проїзну частину дороги, а при виїзді з двору зупинився, пропускаючи мотоцикл, яким керував водій у стані алкогольного сп'яніння. Згідно з поясненнями С. мотоцикл, рухаючись по вибоїстій дорозі, з'їхав на узбіччя і коляскою зачепив його автомобіль. Свідки Л., Т., Г., К. та С.Л. підтвердили зазначені обставини, зазначивши, зокрема, що мотоцикл рухався зі значною швидкістю й потрапив у яму, внаслідок чого його занесло і він зачепив автомобіль.

Районний суд, постановляючи рішення щодо С., дав наведеним поясненням однобічну оцінку. Він не проаналізував пояснення учасників, очевидців ДТП та понятих, які були присутні при складенні її схеми, а також результати огляду транспортних засобів після події, не перевіряв дані щодо перебування Х. у стані алкогольного сп'яніння, не одержав висновку спеціаліста-автотехніка або автотехнічної експертизи, не оцінив дій учасників ДТП з точки зору дотримання ними правил дорожнього руху.

За таких обставин висновок суду про те, що С. на порушення вимог п. 10.2 Правил дорожнього руху (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306) не дав дорогу мотоциклу і це стало причиною ДТП, не можна вважати законним та обґрунтованим. Не є такою і постанова голови апеляційного суду, оскільки він не дав оцінки тій обставині, що за наявності перешкоди для руху (нею за його висновком була частина автомобіля С., яка на 10—15 см виступала з-за рогу) його учасники відповідно до п. 12.3 названих Правил зобов'язані були негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу або для безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди.

Враховуючи наведене, Перший заступник Голови Верховного Суду України постанови Амвросіївського районного суду від 13 липня і 23 серпня 2005 р. та постанову голови Апеляційного суду Донецької області від 11 серпня того ж року щодо С. скасував і направив справу на новий розгляд у той же місцевий суд.

Практика розгляду судами кримінальних справ про невиклату заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат *

Право кожного громадянина на своєчасне одержання винагороди за працю та соціальних виплат закріплено у статтях 43, 46 Конституції України. Реалізація зазначених конституційних прав громадян врегульована Законом від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці», Кодексом законів про працю України (далі — КЗпП), іншими законодавчими та нормативними актами. Зокрема, ст. 1 названого Закону визначено, що заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу; ч. 3 ст. 15 (у редакції Закону від 21 жовтня 2004 р. № 2103-IV) передбачено, що оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі підприємство здійснює після виконання зобов'язань щодо оплати праці (у попередній редакції оплата праці провадилася в першочерговому порядку після сплати обов'язкових платежів); у ч. 5 ст. 24 (у тій же редакції) зазначено, що своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості. У ст. 115 КЗпП передбачено, що заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів. Відповідно до ст. 116 цього Кодексу при звільненні працівника виплата всіх належних йому сум провадиться в день звільнення.

Кримінальну відповідальність за невиклату заробітної плати встановлено ст. 175 Кримінального кодексу України (далі — КК), згідно з якою за умисну безпідставну невиклату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої соціальної виплати громадянам більше ніж за один місяць керівник підприємства, установи або організації незалежно від форми власності може бути притягнутий до такої відповідальності.

Статистичні дані

За даними державної статистики, у 2005 р. суди України засудили за ст. 175 КК 284 особи, що на 6,3 %

менше, ніж у 2004 р. (303 особи). Найбільше за цією статтею засуджено осіб в областях: Львівській — 45, Донецькій — 26, Дніпропетровській — 23, Тернопільській — 19, Харківській — 16, Запорізькій — 15.

Згідно з оперативними статистичними даними апеляційних судів, у 2005 р. за цей вид злочинів суди призначали такі види покарання, як штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі (із застосуванням ст. 75 КК). Зокрема, позбавлення волі на певний строк було призначено 16,8 % від кількості осіб, засуджених за цей вид злочину, обмеження волі — 5,6 %, виправні роботи — 11,9 %, позбавлення права обіймати певні посади — 12,5 %, оштрафовано — 53,1 % осіб. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання застосоване до 12,2 % засуджених. Від кримінальної відповідальності було звільнено 645 осіб.

Усі справи, за винятком однієї, стосувалися невиклати заробітної плати. Виняток становить справа про невиклату Г. допомоги по догляду за дитиною в сумі 1 тис. 44 грн головою ТОВ з Вінницької області П. (ч. 1 ст. 175 КК). Тому в цьому узагальненні увага акцентується на справах про безпідставну невиклату заробітної плати.

Якість досудового слідства

Відповідно до ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) у справах про злочини, відповідальність за які передбачена ст. 175 КК, досудове слідство провадиться слідчими прокуратури.

Загалом якість досудового слідства у справах названої категорії низька. Типовими недоліками є неправильність та неповнота такого слідства. Так, у практиці органів досудового слідства Сумської, Вінницької, Волинської, Дніпропетровської областей та м. Севастополя поширені випадки порушення справ «за фактом невиклати заробітної плати», а не щодо конкретної особи, що є порушенням вимог ч. 2 ст. 98 КПК, зважаючи на те, що суб'єкт зазначеного злочину спеціальний, тобто ним може бути лише керівник підприємства, установи, організації.

* Узагальнення підготовлене суддею Верховного Суду України О.Ф. Селівомом та головним консультантом управління узагальнення судової практики О.С. Іщенко.

Порушувалися справи вказаної категорії за матеріалами перевірок, здійснених територіальними державними інспекціями праці, контрольно-ревізійними управліннями, а також органами прокуратури, щодо дотримання законодавства про працю. При цьому нерідко прокурори та слідчі виявляли поспішність, порушуючи кримінальні справи лише за наявності самого факту заборгованості із виплати заробітної плати, не з'ясовували, зокрема, чи мали підприємство, установа, організація кошти для її виплати. З'ясування цієї обставини має важливе значення для встановлення в діях службової особи складу злочину, оскільки суб'єктивна його сторона характеризується прямим умислом.

У більшості проаналізованих справ об'єктивна та суб'єктивна сторони цього складу злочину в обвинуваченні не відображались зовсім або відображались не повною мірою, під час досудового слідства належним чином не досліджувались, інколи у зв'язку з їх відсутністю.

На порушення вимог ст. 132 КПК неконкретні обвинувачення пред'являлись особам у справах названої категорії, розслідуваних органами досудового слідства всіх областей і м. Києва.

Наприклад, у справі щодо К. слідчий прокуратури Оболонського району м. Києва в обвинуваченні за ч. 2 ст. 175 КК детально виклав обставини використання коштів підприємства, водночас стосовно невиклати заробітної плати працівникам обмежився загальними формулюваннями. Яким працівникам, у яких сумах та за який період не була виплачена заробітна плата, не зазначено.

Найхарактернішими обставинами, за яких мала місце невиклата працівникам заробітку, були:

- скрутне фінансове становище сільськогосподарських підприємств і підприємств оптової та роздрібної торгівлі;
- наявність значної заборгованості із заробітної плати, яка виникла з вини попереднього керівника;
- необхідність сплатити податки, збори та інші обов'язкові платежі, погасити банківські кредити;
- спрямування коштів на поточні невідкладні потреби підприємств для забезпечення виробничої та господарської діяльності або попередження банкрутства (закупівля пально-мастильних матеріалів, запасних частин, комплектуючих деталей для техніки, а також сировини, посівного матеріалу, добрив тощо).

Слідчі у справах зазначеної категорії не завжди встановлюють причини (об'єктивні й суб'єктивні) невиклати протягом певного часу працівникам заробітної плати, допускають неточності і помилки у визначенні розміру заборгованості, строків її утворення. Привертає увагу, що в переважній більшості справ органи досудового слідства не

досліджують питання щодо безпідставності та умисності невиклати заробітної плати і не наводять доказів на підтвердження цих обставин. Тому є слушними зауваження та побажання апеляційних судів про необхідність проведення в кожній такій справі судово-бухгалтерської експертизи, за допомогою якої, вивчивши й проаналізувавши відповідні документи, можна дати відповідь на поставлені питання однозначно, що полегшило б органам досудового слідства і судам прийняття правильного рішення. Необхідно також розробити і впровадити у практику органів досудового слідства методику розслідування кримінальних справ вказаної категорії, де передбачити коло питань, які потрібно з'ясовувати при розслідуванні, та джерела доказів, за допомогою яких мають встановлюватись обставини справи.

Об'єктом злочину, склад якого передбачений ст. 175 КК, є трудові права громадян (у разі невиклати заробітної плати) та інші їхні права (невиклата пенсії, стипендії тощо). Отже, за змістом цього закону та відповідно до вимог ст. 49 КПК потерпілими у справах вказаної категорії мають визнаватись конкретні особи, яким таким злочином заподіяно шкоду. Проте типовим явищем при розслідуванні цих кримінальних справ є те, що працівників підприємств, установ, організацій, яким не виплачували заробітну плату, не визнають потерпілими. В одних випадках таких осіб допитували як свідків, в інших — їхні інтереси представляли представники профспілкових органів.

Така ситуація склалась унаслідок того, що керівників підприємств притягують до кримінальної відповідальності за невиклату заробітної плати всьому трудовому колективу або значній його частині, а визнання потерпілими великої кількості осіб ускладнює розслідування справи, і цього свідомо намагаються уникнути слідчі, не визнаючи потерпілими осіб, яким не виплачено заробітну плату, хоча в таких випадках порушуються їхні права.

Під час досудового слідства та розгляду справи в суді є допустимою участь представників потерпілих, повноваження яких підтверджено відповідними документами, наприклад рішенням зборів трудового колективу, членам якого не виплачено заробітну плату, про надання певній особі (особам) права представляти їхні інтереси як потерпілих у конкретній кримінальній справі.

Судовий розгляд справ

Суди під час розгляду справ названої категорії також допускали помилки і недоліки. У більшості справ простежується тенденція до автоматичного перенесення формулювання обвинувачення, пред'явленого особі органами досудового слідства,

в мотивувальну частину вироку або постанови про закриття справи, причому з тими ж помилками і неточностями, які допустили органи досудового слідства. Простежуються також формальність проведення судами попереднього розгляду справ, пасивність у дослідженні доказів тощо. Так, у жодній із вивчених справ суд не визнав працівників підприємств потерпілими, якщо вони не були визнані такими в ході досудового слідства. Не було випадків повернення справ зі стадії попереднього розгляду прокурору на додаткове розслідування, тоді як апеляційні суди при підготовці узагальнення судової практики місцевих судів вивчили справи цієї категорії і відзначили безліч помилок, фактів неправильної кваліфікації та інших порушень, допущених органами досудового слідства.

Узагальнення засвідчило, що у більшості вироків не зазначена мотивація умислу винного на вчинення злочину, склад якого передбачений ст. 175 КК, а докази просто перелічені без їх аналізу й оцінки. При цьому нерідко підсудні посилалися на об'єктивну неможливість своєчасної виплати заробітної плати, але ні слідчий, ні суд не перевіряли їхніх показань і правової оцінки їм не давали.

Так, Любешівський районний суд Волинської області вироком від 12 березня 2004 р. засудив голову правління ВАТ Я. за ч. 2 ст. 175 та ч. 1 ст. 364 КК на три роки шість місяців обмеження волі із застосуванням ст. 75 цього Кодексу. Формулювання мотивувальної частини вироку неконкретне і повністю ідентичне обвинуваченню. У справі відсутні докази того, що засуджений мав можливість повністю сплатити заборгованість із заробітної плати. Суд, скориставшись тим, що Я. свою вину визнав, проведення судового слідства обмежив допитом обвинуваченого і постановив обвинувальний вирок, незважаючи на неповноту досудового слідства.

Узагальнення показало, що велику кількість справ цієї категорії суди розглянули у спрощеному порядку відповідно до ч. 3 ст. 299 КПК, тобто без дослідження всіх доказів, які є у справі. Загалом застосування зазначеної норми закону при розгляді справ названої категорії досить поширене в судах усіх областей, а також м. Києва. При цьому суди часто, розглянувши справи в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 299 КПК, на порушення вимог ст. 334 цього Кодексу в мотивувальній частині вироків посилались на докази, які в ході судового слідства не досліджувалися (справи Свалявського районного суду Закарпатської області щодо Б. та щодо М., справа Воловецького районного суду цієї ж області щодо Г.).

Деякі суди, зіткнувшись із неповнотою досудового слідства, відсутністю у справах повного пакета необхідних документів, на підставі ст. 315¹ КПК направляли прокурорам доручення про проведен-

ня необхідних слідчих дій, зокрема документальної ревізії діяльності підприємств тощо. Але при цьому слід мати на увазі, що за змістом цієї статті судові доручення направляються з метою перевірки та уточнення фактичних даних, одержаних у ході судового слідства, а не для з'ясування якихось нових даних.

Питання кваліфікації дій засуджених

Аналіз надісланих для узагальнення справ висвітлив проблему правильності кваліфікації дій засуджених. Згідно з диспозицією ст. 175 КК кримінальна відповідальність настає в разі безпідставності невиконання заробітної плати, що є обов'язковим елементом цього складу злочину. Але поняття «безпідставність» є оціночним, і його застосування у практиці розгляду справ названої категорії неоднозначне.

Безпідставною треба вважати таку невиконання заробітної плати, яка вчинена за наявності об'єктивної можливості здійснити виплату, а для з'ясування такої можливості необхідно перевіряти фінансово-економічний стан підприємства, установи чи організації, де виявлено невиконання, а також мету використання коштів, які надходили на їхні рахунки. При цьому можна виявити й конфлікт інтересів підприємства та його працівників, коли за наявності заборгованості з виплати заробітної плати кошти, що надходили на рахунок підприємства, витрачались для підтримання його діяльності. У таких випадках при вирішенні питання про притягнення керівника підприємства до кримінальної відповідальності за ст. 175 КК слід виходити з положень ст. 39 цього Кодексу, яка містить поняття крайньої необхідності.

За ч. 2 ст. 175 КК необхідно кваліфікувати дії керівника, спрямовані на умисну безпідставну невиконання заробітної плати, якщо вони були вчинені внаслідок *нецільового використання коштів, призначених саме для виплати заробітної плати.*

Узагальнення засвідчило, що на практиці виникають певні труднощі при визначенні цієї кваліфікуючої ознаки дій винних осіб, і зокрема при з'ясуванні питання, які кошти були призначені для виплати заробітної плати.

Слідчі прокуратури м. Одеси при розслідуванні справ названої категорії призначали судово-бухгалтерські експертизи для підтвердження фактів нецільового використання коштів, що могли бути використані на погашення заборгованості із виплати заробітної плати, проте кваліфікували дії обвинувачених не за ч. 2, а за ч. 1 ст. 175 КК. Подібних прикладів неправильної кваліфікації дій засуджених, а саме коли в діях винних убачались ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 175 КК, а справа надходила до суду з обвинуваченням за ч. 1 цієї статті, багато в су-

довій практиці всіх регіонів. Це пов'язано з певними труднощами, що виникають в органів досудового слідства і судів при тлумаченні поняття «нецільове використання коштів, призначених для виплати заробітної плати». Органи досудового слідства не з'ясували, яким чином на підприємстві, особливо недержавної форми власності, формується фонд заробітної плати, як використовуються кошти, які надходили на рахунок підприємства. Нерідко суди погоджувалися з висновками слідчих про те, що дії керівника, який мав на рахунку чи в касі підприємства кошти і не сплачував заробітну плату, а витрачав їх на господарські потреби для забезпечення нормальної господарської діяльності підприємства, є діями, які підпадають лише під ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 175 КК.

Так, Ямпільський районний суд Сумської області вироком від 29 червня 2004 р. засудив за ч. 1 ст. 175 КК генерального директора ТОВ Ф. за те, що, маючи на рахунку і в касі товариства кошти в сумі понад 112 тис. грн (заборгованість на 1 квітня 2004 р. становила 51 тис. грн), на виплату заробітної плати витратив 12 тис. грн, а решту грошових надходжень витратив на оплату енергоносіїв, придбання пально-мастильних матеріалів, виплату відсотків за використання банківського кредиту й інші потреби товариства.

У зазначеній справі невикплата заробітної плати внаслідок нецільового використання коштів була закладена у формулюванні обвинувачення, але питання про кваліфікацію дій винних осіб за ч. 2 ст. 175 КК залишилося поза увагою слідчого і прокурора.

Згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством суд розглядає справу в межах пред'явленого обвинувачення і не може ініціювати зміну обвинувачення на більш тяжкий злочин, а прокурори, які беруть участь у розгляді справи судом першої інстанції, не реагують належним чином на неправильну кваліфікацію дій винних осіб.

Деякі суди Львівської й інших областей пере-кваліфіковували дії підсудних з ч. 2 на ч. 1 ст. 175 КК, мотивуючи свої рішення тим, що керівники підприємств приватної форми власності є розпорядниками одержаних доходів, які не мають цільового призначення на виплату заробітної плати на відміну від державних підприємств. Інші суди при витрачанні керівниками підприємств грошей на господарські цілі, а не на виплату заробітної плати або погашення заборгованості з її виплати, засуджували підсудних за ч. 2 ст. 175 КК. Наведене свідчить про відсутність єдиної судової практики щодо кваліфікації дій осіб, винних у невиклаті працівникам заробітної плати.

Розпорядження коштами за призначенням регламентується тільки для установ та організацій, які фінансуються з бюджету і у фінансових документах

яких чітко визначено кошти для виплати заробітної плати. Тоді як згідно зі ст. 319 Цивільного кодексу України та ст. 134 Господарського кодексу України власник (суб'єкт господарювання) володіє, користується і розпоряджається своїм майном, у тому числі коштами, на власний розсуд.

Таким чином, якщо тлумачити кваліфікуючу ознаку ч. 2 ст. 175 КК буквально, то до кримінальної відповідальності за цією статтею можна було б притягнути лише керівників тих установ та організацій, у яких використання коштів є цільовим. Проте відповідно до ч. 3 ст. 15 Закону «Про оплату праці» оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку. Отже, у разі розширеного тлумачення кваліфікуючої ознаки ч. 2 ст. 175 КК за цією частиною можна притягнути до кримінальної відповідальності керівника підприємства в усіх випадках, коли кошти підприємства він використовував не на виплату заробітної плати, а на інші потреби. Тоді ч. 1 ст. 175 КК взагалі втрачає сенс існування, оскільки в разі відсутності у підприємства коштів відсутня й обов'язкова ознака злочину — безпідставність невиклати заробітної плати, а у випадках використання коштів підприємства на інші потреби, а не на виплату заробітної плати, настає відповідальність за ч. 2 ст. 175 КК. Тому кваліфікуюча ознака ч. 2 цієї статті потребує ретельного вивчення й аналізу, а практика її застосування — додаткового роз'яснення.

Узагальнення засвідчило, що зі злочинів, вчинених за сукупністю з невиклатою заробітної плати, найбільше поширені злочини, передбачені статтями 172, 212, 364 та 366 КК, але й у цих випадках однакової практики щодо кваліфікації дій винних осіб немає.

Слід ураховувати, що безпідставна умисна невикплата заробітної плати за відсутності в діях винної особи іншого складу злочину охоплюється спеціальним складом злочину, передбаченим ст. 175 КК, і додатковою кваліфікацією, зокрема за ст. 364 КК, не потребує.

Найбільш типовими є випадки кваліфікації дій засуджених за сукупністю злочинів, склад яких передбачений ч. 1 ст. 175 та ч. 1 ст. 366 КК (службове підроблення). Як правило, така кваліфікація пов'язана зі складанням керівниками підприємств фіктивних документів статистичної звітності (статистичний звіт форми № 1-ПВ, звіт «Про роботу») для приховування наявної на підприємстві заборгованості з виплати заробітної плати.

У судах немає однакової практики щодо кваліфікації дій керівників, які крім невиклати заробітної плати ще й ухилялися від сплати податків.

Наприклад, Токмацький районний суд Запорізької області вироком від 11 березня 2004 р. засудив за ч. 1 ст. 175 та ч. 2 ст. 367 КК директора ТОВ

К., який крім невиклати заробітної плати не перерахував до бюджету 13 тис. 677 грн прибуткового податку з громадян, що завдало тяжких наслідків державним інтересам.

Інші суди дії підсудних із ухилення від сплати податків кваліфікували за ст. 364 КК.

Згідно з роз'ясненнями, наведеними у пунктах 7, 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», ухилення від сплати податку з доходів фізичних осіб, справляння якого з 1 січня 2004 р. передбачено Законом від 22 травня 2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб», кваліфікується за ст. 212 КК, а умисне неутримання чи неперерахування до бюджету до 1 січня 2004 р. прибуткового податку з громадян, справляння якого передбачалося Декретом Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 13-92 «Про прибутковий податок з громадян», має кваліфікуватись як зловживання владою або службовим становищем за ст. 364 КК.

Немає єдиної практики в судах і щодо кваліфікації дій керівників, з вини яких працівникам виплачувалася заробітна плата не в повному обсязі, а частково.

Частиною 1 ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КпАП) передбачено адміністративну відповідальність за порушення встановлених термінів виплати заробітної плати або виплату останньої не в повному обсязі, причому незалежно від розміру заборгованості. Тому кримінальна відповідальність за ст. 175 КК може наставати лише у випадку невиклати заробітної плати в повному обсязі, а в разі її неповної виплати кожного місяця керівника можна притягнути тільки до адміністративної відповідальності. Інакше зводиться нанівець дія ч. 1 ст. 41 КпАП і настає зайва й безпідставна криміналізація діянь керівників підприємств.

Безпідставну невиклату заробітної плати не можна кваліфікувати за ст. 172 КК, оскільки відповідальність за такі діяння передбачено спеціальною нормою — ст. 175 КК. Враховуючи, що ця стаття має бланкетний характер, суди у вироках і постановках, як правило, зазначають, які саме норми були порушені. Однак єдиної практики в цьому питанні немає. Більшість судів посилалась на Конституцію України, закони: «Про оплату праці», від 21 грудня 2000 р. № 2181-III «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами», від 3 липня 1991 р. № 1282-XII «Про індексацію грошових доходів населення» (у редакції Закону від 6 лютого 2003 р. № 491-IV), від 16 липня 1999 р. № 996-XIV

«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», статті 115 та 116 КЗпП, укази Президента України від 12 травня 1996 р. № 333/96 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення своєчасної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат» та від 7 травня 2001 р. № 292/2001 «Про невідкладні заходи щодо прискорення погашення заборгованості із заробітної плати». У деяких вироках відсутні посилання на будь-які законодавчі або нормативні акти.

У диспозиції ст. 175 КК зазначено про відповідальність за невиклату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленої законом виплати. Отже, при формулюванні обвинувачення та постановленні вироку необхідно посилатися на конкретні норми закону (законів), якими встановлено ці виплати. Для заробітної плати такими, зокрема, є Конституція України, Закон «Про оплату праці» та положення КЗпП.

Звільнення осіб від кримінальної відповідальності

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 175 КК особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до такої відповідальності вона здійснила виплату заробітної плати.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність), притягнення до кримінальної відповідальності як стадія кримінального переслідування починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

Отже, для звільнення керівника від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 175 КК необхідно, щоб виплату заробітної плати він здійснив до пред'явлення йому обвинувачення у безпідставній невиклаті заробітної плати. Але деякі суди допускають порушення цієї вимоги закону.

Так, Луцький міськрайонний суд постановою від 25 березня 2004 р. звільнив від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 175 КК директора приватної фірми Г., який протягом 2002—2003 рр. не платив працівникам фірми заробітну плату, заборгувавши 12 тис. 600 грн. При цьому суд не врахував, що заборгованість із заробітної плати Г. погасив після направлення справи щодо нього в суд з обвинувальним висновком. Справу закрито на підставі ст. 7 КПК та ст. 48 КК.

Деякі суди закривали справи й у випадках погашення заборгованості на стадії розгляду справи в суді. Така практика є хибною.

Частина 3 ст. 175 КК є спеціальною нормою звільнення від кримінальної відповідальності, і в разі її застосування посилення на інші норми КК є зайвим. Крім того, застосування судами при цьому, наприклад, ст. 45 чи ст. 48 КК зобов'язує їх дотримувати зазначених у цих нормах умов звільнення від кримінальної відповідальності (вчинення злочину вперше тощо), тоді як ч. 3 ст. 175 КК інших умов, ніж виплата заробітної плати до притягнення до кримінальної відповідальності, не передбачено.

Водночас у суддів виникає питання, якою нормою КПК керуватись у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 175 КК. Одні суди керуються при цьому ст. 7 КПК (звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки), інші — ст. 7² КПК (звільнення у зв'язку з дійовим каяттям). Але ці норми КПК містять посилення на певні статті КК (ст. 48 і ст. 45 відповідно), що передбачають певні умови і підстави для звільнення від кримінальної відповідальності.

У зв'язку з тим, що такий порядок звільнення кримінально-процесуальним законом не регламентовано, до урегулювання цього питання на законодавчому рівні при звільненні особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 175 КК слід керуватись ст. 7² КПК.

Практика призначення кримінального покарання

Аналіз практики призначення покарання за вчинені злочини засвідчив, що до реального покарання у виді позбавлення волі винні не засуджувалися. Здебільшого суди призначали покарання у виді штрафу. Засуджувались особи також до виправних робіт, обмеження волі або позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. Застосовувалося й додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Загалом суди правильно вирішують питання щодо призначення покарання винним, тобто додержують вимог статей 65—73 КК та роз'яснень, які дав Пленум Верховного Суду України у постанові від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (далі — постанова Пленуму № 7), й обирають засудженим покарання, достатні для їх виправлення та попередження нових злочинів.

Однак узагальнення висвітлило ряд проблем щодо застосування судами додаткового покарання, передбаченого ч. 1 ст. 175 КК.

Апеляційні суди нарікають на непослідовність законодавця і недосконалість санкції ч. 2 ст. 175

КК, якою не передбачено обов'язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як це має місце у ч. 1 цієї статті. Водночас у жодній з перевічених справ суди не застосовували ч. 2 ст. 55 КК при засудженні особи за ч. 2 ст. 175 цього Кодексу та наявності підстав для застосування додаткового покарання у виді правової заборони обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Це свідчить про те, що суди не повною мірою використовують можливості кримінального закону.

Значна кількість судів першої інстанції при призначенні засудженим покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не конкретизує такі посади чи діяльність, обмежуючись загальним формулюванням, тобто суди не дотримують вимог, викладених у п. 17 постанови Пленуму № 7.

Нерідко суди порушують вимоги ст. 70 КК й обирають додаткове покарання не за окремий злочин, а за їх сукупністю.

Цивільні позови

Позови про стягнення заборгованої заробітної плати у справах зазначеної категорії пред'являли потерпілі або в їхніх інтересах прокурори лише в поодиноких випадках, але й у цих випадках суди вирішували такі позови неоднозначно.

У деяких випадках суди взагалі не приймали рішень щодо заявлених цивільних позовів про стягнення заборгованості із заробітної плати, в інших — приймали рішення про стягнення заборгованості з підприємства, а іноді — із засудженого за ст. 175 КК керівника.

Наприклад, Малиновський районний суд м. Одеси вироком від 10 серпня 2004 р. постановив стягнути на користь потерпілих 65 тис. 859 грн несплаченої заробітної плати із засудженого за ч. 1 ст. 175 КК директора ВАТ Ю. Таке рішення суду є неправильним, оскільки заробітна плата виплачується з коштів підприємства, установи, організації і заборгованість із заробітної плати може стягуватись лише з цих юридичних осіб.

Апеляційний суд Харківської області вважає, що вирішення питання щодо стягнення заборгованості із заробітної плати та відшкодування завданої їй невилплатою шкоди можливе лише в порядку цивільного судочинства, тому що (враховуючи специфіку об'єкта злочинного посягання — трудові права потерпілого) предметом цивільного позову в кримінальних справах названої категорії не може бути матеріальна вимога. Така думка є слушною.

Крім того, відповідно до ст. 32 Закону «Про оплату праці» трудові спори з питань оплати праці роз-

глядаються і вирішуються згідно із законодавством про трудові спори.

Порядок розгляду індивідуальних трудових спорів регламентовано гл. XV КЗпП, де передбачено, що трудовий спір вирішується комісією по трудових спорах або місцевим судом за заявою працівника.

Зважаючи на те, що трудові спори не можуть розглядатись у кримінальному процесі і що об'єктом злочину, склад якого передбачений ст. 175 КК, є трудові, а не майнові права особи, позови про стягнення заборгованості із заробітної плати та компенсації у зв'язку з порушенням строків її виплати мають розглядатись в порядку цивільного судочинства, тим більше, що відповідачем за такими позовами має бути підприємство, установа чи організація, а не керівник, який притягується до кримінальної відповідальності за ст. 175 КК.

Окремі постанови

Незважаючи на надзвичайну важливість у соціальному аспекті питання щодо своєчасної оплати праці і наявності підстав для відповідного судового реагування за результатами розгляду справ, суди вкрай рідко використовували можливості, надані їм положеннями ст. 23² КПК.

Поправка

У журналі «Вісник Верховного Суду України» № 7 (71) за цей рік на с. 35 у колонці першій в абзаці третьому була допущена технічна помилка. Замість «14 млн 138 тис. осіб» слід читати «14 тис. 138 осіб».

Окремі постанови в порядку, передбаченому зазначеною статтею, у справах аналізованої категорії суди виносили лише в деяких випадках, і стосувалися вони, як правило, недоліків роботи прокуратури.

Узагальнення практики розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачений ст. 175 КК, засвідчило, що необхідно підвищувати рівень якості досудового слідства і судового розгляду справ названої категорії.

У зв'язку з відсутністю методики розслідування справ такої категорії органи досудового слідства порушують вимоги КПК, допускають помилки при кваліфікації дій осіб, що притягуються до відповідальності, тощо.

Слідчі та суди не завжди перевіряють і досліджують такі ознаки цього складу злочину, як умисність та безпідставність невивплати заробітної плати, а також причини її невивплати; чи не було це зумовлено необхідністю використання коштів для продовження господарської діяльності підприємства та його існування, а така неповнота досудового і судового слідства може поставити під сумнів обґрунтованість засудження керівника підприємства за умисну та безпідставну невивплату працівникам заробітної плати.

На запрошення Державного департаменту США судді Верховного Суду України Н.П. Лященко та П.І. Колесник брали участь у програмі професійного обміну «Відкритий світ» на тему «Відбір, призначення та моніторинг суддів», яка проходила з 10 червня по 2 липня 2006 р. у США.

Метою поїздки було ознайомлення суддів України із судовою системою США, Верховним судом Сполучених Штатів Америки, процедурами добору, призначення та звільнення суддів, а також накладенням на них дисциплінарних стягнень. Цей проект охоплював дослідження ролі комісій із розгляду роботи суддів і рад із розробки судових норм у різних штатах, роботи державних органів, Американської асоціації правників та інших громадських організацій, які пов'язані зі здійсненням правосуддя.

Окрім зазначених питань учасників програми також цікавили: загальний огляд судової системи США, зокрема роботи судів на рівні штату та місцевих судів; роль судочинства в урядовій системі США; процедура накладення дисциплінарних покарань на федеральних суддів; оцінка ефективності роботи системи добору суддів; навчання суддів; роль Департаменту юстиції США у процесі дотримання норм етики в судовій системі; роль громадянського суспільства, засобів масової інформації та лобістських груп у вирішенні питань щодо підтримки незалежності суддів, рівня довіри та прозорості їхньої діяльності.

Під час візиту делегація побувала в Адміністративному офісі федеральних судів США, який здійснює обслуговуван-

ня федеральних судів за трьома основними напрямками: адміністративна підтримка, керування програмами і розробка загальної політики. Ця установа також відповідає за виконання завдань, покладених на неї Національною судовою конференцією США, а також за надання підтримки комітетам конференції. Отже, Адміністративний офіс федеральних судів США є своєрідним довідковим центром із питань зв'язків між судами, обміну інформацією, програм лідерства та адміністративної реформи.

Програмою зустрічі було передбачено візити й до інших адміністративних і судових установ: Департаменту юстиції США (управління у кримінальних справах, відділ міжнародної програми підготовки, допомоги та навчання прокурорських кадрів (OPDAT)); місцевих і спеціалізованих місцевих судів (у справах про психічні відхилення, лікування від наркотичної залежності, Єдиного суду у справах про побутові насильства тощо); Національного судового коледжу (розглядалися передові методи управління справами в судах, робота з доказами та свідками, роль засобів масової інформації у встановленні довіри суспільства до судової влади).

У ході візиту також обговорювалися проблеми, пов'язані з альтернативними видами покарань, відновлювальним правосуддям, взаємодією з різними недержавними установами та організаціями, залученими до цього процесу, допомогою потерпілим від злочинів, а також із інноваційними технологіями у системі правосуддя.

На допомогу судді

Новели цивільного судочинства*

А.Г. Ярема,
заступник Голови
Верховного Суду України,
заслужений юрист України

Г.І. Давиденко,
суддя Верховного
Суду України у відставці,
заслужений юрист України

З певними відмінностями і з тимчасовими винятками новий ЦПК регулює фіксування цивільного процесу¹. Про його сталі регулювання йдеться у гл. 5 розд. III (статті 197—200), а про винятки — у Прикінцевих та перехідних положеннях.

Статтею 197 ЦПК уточнено, що суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу (ч. 1).

Фіксування судового засідання технічними засобами здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду (ч. 2).

Цей запис відтворюється повністю або частково на вимогу особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду (ч. 3).

Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета, тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи (ч. 4).

За клопотанням особи, яка бере участь у справі, за плату, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України, може бути здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуючого. Особа, яка бере участь у справі, має право одержати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу (судового засідання, окремих процесуальних дій).

У цій нормі (ч. 5) фактично регулюються умови одержання відповідного документа в інформаційних відносинах, про які йдеться у ст. 27 Закону від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію». При роздрукуванні технічного запису судового засідання інформація із звукозаписувального технічного засобу фіксується на папері та в цій матеріальній формі надається особі, яка бере участь у справі й порушила клопотання про роздрукування. Копія інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу, надається особі, яка бере участь у справі, в аналогічній матеріальній формі.

Наведені норми ст. 197 ЦПК про фіксування судового засідання технічними засобами застосовуватимуться в період до 1 січня 2008 р. з урахуванням доповнення п. 2¹ до Прикінцевих та перехідних положень ЦПК (далі — п. 2¹), що прийнятий відповідно до Закону від 8 вересня 2005 р. № 2875-IV.

Згідно із зазначеним п. 2¹ до 1 січня 2008 р. повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу здійснюється тільки за вимогою особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду. В усіх інших випадках хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання.

Визначені цим доповненням вимоги щодо фіксування у зазначений період судового засідання в протоколі судового засідання відрізняються від тих, що існували до цього, більшою конкретністю і зваженістю. Зокрема, встановлено, що протокол судового засідання повинен бути оформлений і підписаний головуючим та секретарем судового засідання не пізніше трьох днів з дня закінчення судового засідання. Цей строк може бути продовжений головую-

* Продовження. Попередні частини «Новел...» опубліковано у журналах за 2005 р.: № 9. — С. 25—30, № 10. — С. 21—30 та за 2006 р.: № 3. — С. 24—29, № 4. — С. 37—43, № 9. — С. 20—29.

¹ Тут і далі курсивом виділено нові положення ЦПК.

чим за необхідності, але не більше ніж на десять днів після закінчення судового засідання.

Про підписання (дату оформлення) протоколу повідомляються особи, які беруть участь у справі.

Особи, які беруть участь у справі, мають право ознайомитися з протоколом судового засідання і *протягом трьох днів після їх повідомлення про підписання протоколу або закінчення строку на його підписання можуть подавати свої зауваження щодо неповноти або неправильності протоколу.*

Ці зауваження повинні бути розглянуті не пізніше п'яти днів з дня надходження їх до суду. У разі згоди з ними головуєчий посвідчує їх правильність. Якщо ж ні, то зауваження розглядаються судом з повідомленням осіб, які брали участь у справі, про час і місце проведення судового засідання. При цьому за загальними правилами ч. 3 ст. 75 ЦПК у повідомленні зазначається, що участь цих осіб у судовому засіданні не обов'язкова і в зв'язку з цим неявка останніх у судове засідання не перешкоджає розгляду зауваження. За результатами розгляду суд постановляє ухвалу відповідно про посвідчення їх правильності або про їх відхилення.

У разі пропуску строку подання зауваження воно розглядається судом і за відсутності підстав для поновлення пропущеного строку суд ухвалою залишає зауваження без розгляду.

Зауваження у будь-якому разі приєднуються до матеріалів справи, у тому числі, коли воно не було розглянуто у зв'язку з вибуттям головуєчого.

Згідно з роз'ясненнями, що містяться у п. 17 постанови Пленуму № 9, наявність приєднаних до справи нерозглянутих зауважень на протокол судового засідання відповідно враховується судами вищого рівня при розгляді справи.

Доповнення Прикінцевих та перехідних положень ЦПК п. 2¹ викликає ряд питань з приводу його застосування та деяких інших норм ЦПК. Насамперед це стосується документа, в якому фіксується хід судового засідання. У доповненні він називається протоколом судового засідання, а в ст. 198 і ряді інших статей ЦПК — журналом судового засідання.

Враховуючи, що зазначене доповнення є пізніше прийнятою нормою від первісно прийнятих норм ЦПК, в яких вжито слова «журнал судового засідання», слід замість них вживати чи мати на увазі слова «протокол судового засідання» у відповідних відмінках, принаймні до 1 січня 2008 р.

Варто також подумати чи було достатньо підстав для заміни терміну «протокол судового засідання» на «журнал судового засідання», що існував у попередніх Цивільних процесуальних кодексах України та Української РСР, а також існуючий зараз у Господарському процесуальному і в Кримінально-процесуальному кодексах Украї-

ни. Тим більше, що йдеться про один і той же документ, який має те ж призначення.

Бажано, щоб законодавець усунув цю термінологічну розбіжність.

Зміст п. 2¹ не дає чіткої відповіді на питання щодо ведення протоколу судового засідання у випадках, коли відповідно до цього пункту здійснюється фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального засобу.

Оскільки у п. 2¹ про це питання фактично не йдеться, то вирішувати його належить виходячи із загальної норми ч. 1 ст. 198 ЦПК, якщо встановлено, що одночасно з проведенням фіксування технічними засобами ведеться журнал судового засідання (вважатимемо, що це протокол судового засідання).

Логічно при цьому вважати, що при застосуванні технічного запису судового засідання немає потреби фіксувати у протоколі судового засідання повністю ті відомості, про які йдеться у п. 2¹. Достатньо обмежитися тими, що вимагаються у ч. 2 ст. 198 ЦПК.

Не збігаються вимоги ч. 3 ст. 198 ЦПК про підпис журналу судового засідання секретарем судового засідання і час його оформлення з вимогами п. 2¹ про підписання протоколу головуєчим та секретарем судового засідання і про визначений у доповненні час оформлення протоколу судового засідання. У цій ситуації також має застосовуватися п. 2¹ як пізніше прийнята норма.

Таким же чином має вирішуватися питання про відмінності, що наявні у п. 2¹ та ст. 199 ЦПК, стосовно зауважень на протокол судового засідання.

Отже, щодо строку подання зауважень на протокол судового засідання, їх розгляду належить застосовувати норми п. 2¹, а не ст. 198 ЦПК.

Скажімо, головуєчий у разі згоди із зауваженнями може посвідчити правильність їх не обов'язково ухвалою, а відповідним підписаним ним написом на зауваженні. У всіх інших випадках, у тому числі у пропуску строку на подання зауважень, вони розглядаються судом з повідомленням осіб, які брали участь у справі, з постановленням відповідної ухвали. Зауваження можуть бути подані не лише після закінчення розгляду справи з проголошенням рішення, а й в інших випадках закінчення судового засідання.

З огляду на викладене стосовно зауваження щодо протоколу судового засідання дещо неузгодженим є питання про строки подання зауважень на технічний запис судового засідання.

Річ у тому, що ст. 199 ЦПК встановлено однакові строки подання зауважень як на журнал судового засідання, так і на технічний запис судового засідання.

Було б правильно, щоб ця однозначність збереглася і після доповнення Прикінцевих та перехідних положень ЦПК пунктом 2¹. Однак за відсутності у п. 2¹ приписів щодо зауважень на технічний

запис судового засідання належить з цього питання керуватися нормами ст. 199 ЦПК до внесення до неї необхідних змін.

Виокремлено і більш докладно, ніж це було раніше, у ст. 200 ЦПК регулюється порядок складення та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії. Такі протоколи складаються під час вчинення певної процесуальної дії поза судовим засіданням. Ці дії можуть супроводжуватися застосуванням відповідних технічних засобів.

Визначено вимоги щодо відомостей, які зазначаються у такому протоколі. Частина з них аналогічна вимогам до протоколу судового засідання.

У протоколі щодо проведення окремих процесуальних дій зазначається, зокрема: рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії; найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання; справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; відомості про явку для проведення процесуальної дії, осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків; відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав та обов'язків; усі розпорядження головуючого та постановлені ухвали; заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, зміст усного роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на постановлені їм додаткові питання, консультацій та висновків спеціалістів; докази, а в разі якщо докази не додаються до справи, — номер, дата та зміст письмових доказів, опис доказів та інші відомості, визначені ЦПК (ч. 2 ст. 200).

Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії (ч. 3) і приєднується до справи (ч. 4).

Слід підкреслити, що йдеться про вчинення окремої процесуальної дії, а не про розгляд справи за межами судового засідання, яке відповідно до ч. 3 ст. 158 ЦПК проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду — залі засідань.

На відміну від системи ЦПК 1963 р. у ЦПК 2004 р. норми про зупинення і закриття провадження у справі, про залишення заяви без розгляду викладені не після, а перед нормами про рішення суду. Можливо в цьому є сенс, якщо зважати на те, що у судовому розгляді це може передувати вирішенню справи по суті.

У регулюванні кожної з цих процесуальних дій також є новели.

Норми ст. 201 ЦПК про обов'язок суду зупинити провадження у справі відрізняються від тих, що існували раніше, таким чином.

Передбачено, що суд зобов'язаний зупинити провадження у справі не лише у разі смерті фізичної особи — сторони у справі, щодо якої спірні відносини допускають правонаступництво, а також при оголошенні такої фізичної особи померлою (п. 1 ч. 1), чим заповнено прогалину в законодавчому регулюванні цього питання.

Вже йдеться не про будь-яке припинення юридичної особи — сторони у справі, як підставу для зупинення провадження у справі, а про її реорганізацію: злиття, приєднання, поділ, перетворення (п. 2 ч. 1).

Не виключено, що при застосуванні цієї норми виникатиме питання, як бути при виділі з юридичної особи, яким згідно з ст. 109 ЦК є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

За ч. 2 ст. 109 ЦК до виділу застосовується за аналогією положення частин 1, 2, 4 ст. 105 та положення статей 106 і 107 ЦК, що стосуються злиття, приєднання, поділу та перетворення юридичної особи. Виходячи з цього і при виділі суд зобов'язаний зупинити провадження у справі.

Обґрунтовано не відтворено як підставу для обов'язку суду припинити провадження у справі *втрату стороною дієздатності*. Зупинення провадження з таких підстав немає перспектив, оскільки процесуальне правонаступництво при цьому не настає (ст. 37 ЦПК). Опікун особи, яка втратила дієздатність, згідно зі ст. 67 ЦК зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного, в тому числі шляхом звернення до суду, але в нього немає законних підстав замінити у цивільному процесі підопічного, цивільна процесуальність якого припинилась.

Мало схоже на те, що існувало раніше, визначення про те, що підставою для обов'язкового зупинення провадження у справі є перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведенні на воєнний стан (п. 3 ч. 1).

Встановлено, що провадження у справі зупиняється при неможливості розгляду її до вирішення іншої справи, що розглядається не тільки в цивільному, кримінальному чи адміністративному судочинстві, а й судочинстві конституційному та господарському (п. 4 ч. 1).

Нововведенням є зупинення провадження у справі у разі призначення або заміни законного представника у випадках, встановлених ст. 43 ЦПК.

При цьому слід враховувати, що Законом від 16 березня 2006 р. № 3551-IV «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України» (далі — Закон № 3551-IV) ст. 43 ЦК викладена в новій редакції, в якій передбачено, що у разі від-

сутності у сторони чи третьої особи, визнаною недієздатною або обмеженою у цивільній дієздатності, законного представника, суд за поданням органу опіки та піклування ухвалою призначає опікуна або піклувальника і залучає їх до участі у справі як законних представників (ч. 1 зазначеного Закону). При встановленні під час розгляду справи тієї обставини, що малолітня чи неповнолітня особа, позбавлена батьківського піклування, не має законного представника, суд своєю ухвалою встановлює над нею відповідну опіку чи піклування за поданням органу опіки та піклування та залучає їх до участі у справі як законних представників (ч. 2). Якщо законний представник не має права вести справу в суді з підстав, передбачених законом, суд за поданням органу опіки та піклування замінює законного представника (ч. 3).

Звільнення опікуна чи піклувальника, якщо їх призначив суд, здійснюється в порядку, встановленому ч. 2 ст. 241 ЦПК (ч. 4 вказаного Закону). Мається на увазі ч. 2 ст. 241 ЦПК в редакції Закону № 3551-IV, якою встановлено, що суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником чи опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу. За заявою особи, над якою встановлено піклування, суд може звільнити піклувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що постановляє ухвалу.

За п. 5 ч. 1 ст. 201 ЦПК (з внесеними Законом № 3551-IV змінами) підставами для зупинення провадження у справі є факт відсутності у зазначених випадках законного представника сторони чи третьої особи або відсутність у законного представника права вести справу у суді.

Є нові акценти у нормах про право суду зупинити провадження в справі (ст. 202 ЦПК). Визначено, що за заявою особи, яка бере участь у справі, а також з власної ініціативи суд може зупинити провадження у справі в разі: перебування сторони на строковій військовій службі або альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання (п. 1 ч. 1); захворювання сторони, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу (п. 2 ч. 1); перебування сторони у тривалому службовому відрядженні (п. 3 ч. 1). Однак якщо у перелічених випадках відсутній веде справу через свого представника, провадження не зупиняється (ч. 2); провадження може бути зупинено також у випадках розшуку відповідача у разі неможливості розгляду справи за його відсутності (п. 1 ч. 1), так, як і раніше, — при призначенні судом експертизи.

Новим у регулюванні підстав закриття провадження в справі (ст. 205 ЦПК) є віднесення до цих підстав ліквідацію юридичної особи, яка була однією зі сторін у справі (п. 7); не відтворено як підставу до цього недодержання порядку попереднього позасудового вирішення спору; внесено уточнення, що провадження закривається якщо: справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а не взагалі в суді (п. 1); сторони уклали мирову угоду і вона визнана судом (п. 4); є рішення третейського суду (а не договір про передачу цього спору на вирішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, з приводу споруд між тими самими сторонами, про той самий предмет із тих саме підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або повернув справу на новий розгляд до третейського суду, але розгляд справи у тому саме третейському суді виявився неможливим (п. 5).

Норми про наслідки закриття провадження у справі (ст. 206) відрізняються від чинних раніше *пріписом*, що наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору.

Перелік підстав закриття провадження в справі, як і раніше, є вичерпним і поширеному тлумаченню не підлягає.

Новим у регулюванні випадків залишення заяви без розгляду (ст. 207 ЦПК) є віднесення до таких випадків: подачу позивачем заяви про залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 1); укладення між сторонами договору про передачу спору на вирішення третейського суду і надходження відповідача до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді (п. 6 ч. 1); коли особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених в її інтересах вимог і від неї не надійшла відповідна заява (п. 7 ч. 1) і відкриття провадження у справі за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 119 і 120 ЦПК, та коли не було сплачено судовий збір чи не було оплачено витрати на інформаційно технічне забезпечення розгляду справи і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк (п. 8); коли позивач до закінчення розгляду справи покинув судові засідання і не подав до суду заяви про розгляд справи за його відсутності (п. 9).

Дещо інший зміст має норма про залишення заяви без розгляду, коли належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судові засідання без поважних причин або повторно не повідомив про

причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності (п. 3 ч. 1).

Надходження такої заяви виключає можливість залишення заяви без розгляду, оскільки згідно з ч. 1 ст. 158 ЦПК особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Про відсутність повідомлення з боку позивача про причини неявки в судові засідання не має значення те, що неявка була з поважних причин.

З підстав передачі заяви особою, яка немає цивільної процесуальної дієздатності (п. 1 ч. 1), суд залишає заяву без розгляду, виходячи з факту відсутності в особи цієї дієздатності на час розгляду справи.

Чимало нового є у регулюванні в ЦПК питань про судові рішення суду першої інстанції, норми щодо рішень та ухвал сконцентровані в одній главі — гл. 7 розд. III.

Розпочинається вона загальною нормою ст. 208 про види судових рішень, в якій визначено, що вони викладаються у двох формах: ухвали і рішення (ч. 1).

Випадки, коли постановляються ухвали, відрізняються від передбачених раніше тільки включенням до їх числа оголошення перерви, але разом з тим вже не йдеться про вирішення питань мотивованими ухвалами, оскільки кожна постановлена ухвала має бути такою.

Підкреслено, що судовий розгляд закінчується ухваленням рішення.

Спочатку також викладені норми про порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал, їх форму (ст. 209 ЦПК). Серед них новим є положення, що у виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення може бути відкладено на строк не більше ніж на п'ять днів з дня закінчення розгляду справи, але вступну і резолютивну частину суд повинен оголосити в тому засіданні, в якому закінчився розгляд справи. Ці проголошені вступна і резолютивна частини мають бути підписані всім складом суду і приєднані до справи (ч. 3). Йдеться про те, що підписується один процесуальний документ, який має назву рішення, в якому викладені зазначені його частини, а як склад суду розуміється суддя, який розглядав справу одноособово, або колегія суддів (суддя і народні засідателі), яка її розглядала.

Спеціальної процедури виготовлення після цього повного рішення не встановлено, але є очевидним, що вимоги про ухвалення, оформлення рішення в нарадчій кімнаті її не стосуються.

Оновлено регулювання змісту ухвали (ст. 210 ЦПК). Встановлено, що ухвала суду, яка постановляється як окремий документ, складається з чотирьох частин: вступної із зазначенням часу і місця її постановлення; прізвища та ініціалів судді

(суддів — при колегіальному розгляді); прізвища та ініціалів секретаря, імен сторін (найменування) та інших осіб, які брали участь у справі; предмета позовних вимог; описової із зазначенням суті питання, що вирішується ухвалою; мотивувальної із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу; резолютивної із зазначенням висновку, суду, строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження (ч. 1).

Ухвала, яка постановляється судом не виходячи до нарадчої кімнати, має містити мотиви, з яких суд дійшов висновків і посилання на закон, яким керувався суд, та висновки суду (ч. 2).

Та ухвала, яка має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, оформляється також з урахуванням вимог, встановлених Законом від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV), зокрема статтями 3, 19 цього Закону (ч. 3).

У цьому визначенні змісту ухвали суду першої інстанції порушено проблему застосування норми щодо зазначення строку і порядку набрання ухвалою, що постановляється як окремий документ, законної сили та її оскарження. Річ у тому, що не всі такі ухвали підлягають оскарженню (наприклад, про відвід судді). Крім того, законом не визначено порядок набрання ухвалою суду першої інстанції законної сили.

Виходячи з визначеного ст. 293 ЦПК переліку ухвал, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду, можна дійти висновку, що не у кожній з ухвал, що постановляється як окремий документ, має вказуватися порядок оскарження і набрання нею законної сили, а лише в ухвалах, про які йдеться у ст. 293 ЦПК. Щодо інших ухвал суду першої інстанції, то чинне законодавство не дає підстав вважати, що вони набирають законної сили. Вони, залежно від обставин, можуть бути переглянуті судом, який їх постановив, у зв'язку з питаннями, з яких вони постановлені, можуть бути постановлені в подальшому інші ухвали. На ці ухвали можуть долучатися заперечення до апеляційної скарги на рішення суду.

Строк та порядок оскарження ухвал суду першої інстанції, що належать до визначеного ст. 293 ЦПК переліку, встановлено статтями 294, 295 ЦПК. Відповідно до них зазначається, що ухвала може бути оскаржена до апеляційного суду (назвати його) через цей же місцевий суд шляхом подання заяви про апеляційне оскарження ухвали протягом п'яти днів з дня проголошення ухвали і подання апеляційної скарги протягом десяти днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

На нашу думку, було б логічніше, коли в ухвалі після висновку зазначатиметься про строк і поряд-

док її оскарження, а потім про порядок набрання ухвалою законної сили, хоча не можна виключити можливості викладення цих відомостей і в зворотному порядку.

Щоб визначити порядок набрання ухвалою законної сили треба вдаватися до передбачених ч. 7 ст. 8 ЦПК аналогії закону, за якої до спірних відносин, не врегульованих законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини.

У розглядуваному випадку такими є відносини щодо набрання рішенням суду законної сили, врегульовані ст. 223 ЦПК.

З урахуванням змісту норм цієї статті у резолютивній частині згаданих ухвал має зазначатися, що ухвала набирає законної сили після закінчення строку на подання заяви про апеляційне оскарження, якщо таку заяву не було подано. Якщо ж було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана в установленний строк, ухвала набирає законної сили після закінчення цього строку. У разі подання апеляційної скарги ухвала, якщо її не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Інакше сформульовано норму про окремі ухвали (ст. 211 ЦПК).

Підставою для постановлення окремої ухвали передбачено не тільки виявлення судом під час розгляду справи порушення закону, а й встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню порушення.

Встановлено також, що окрему ухвалу може бути оскаржено особами, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку, встановленому ЦПК.

Таке розширення правового змісту реагування підвищує ефективність зазначеного заходу запобігання правопорушенням і водночас застерігає від можливих помилок при цьому.

Змінилося місце розташування норми про оцінку доказів у системі норм Кодексу. Присвячена регулюванню цього питання ст. 212 ЦПК зараз безпосередньо передує нормам про ухвалення рішення, тобто коли в цьому буде виникати потреба. Також конкретизовано, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (ч. 1).

Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності (ч. 3).

Результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відхилення (ч. 4).

Зазначені вимоги втілено в нормах ЦПК про судові рішення, його зміст.

Стаття 213 ЦПК про законність і обґрунтованість рішення суду не лише відтворює ті норми,

що були передбачені раніше з цього питання, але й законодавчо розкриває поняття законності та обґрунтованості рішення суду.

Визначено, що законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом, а обґрунтованим — рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу для своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Зазначені вимоги до рішення є нероздільними, невідповідність рішення хоча б одній з них підриває його значення як правосудного.

Якщо ст. 214 ЦПК про питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення, відрізняється від тієї, що була раніше, лише редакційним формулюванням, то ст. 215 ЦПК про зміст рішення відрізняється суттю регулювання.

У вказаній статті визначена структура рішення. Воно складається з чотирьох частин: *вступної* — із зазначенням: часу та місця його ухвалення; найменування суду, що його ухвалив; прізвища та ініціалів судді (суддів — при колегіальному розгляді), секретаря судового засідання; імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі, а також предмета позовних вимог; *описової* — із зазначенням: узагальненого викладу позиції відповідача, пояснень осіб, які беруть участь у справі; інших доказів, осіб, які беруть участь у справі; інших доказів досліджених судом; *мотивувальної* — із зазначенням: встановлених судом обставин; визначених відповідно до них правовідносин; мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа, звернулася до суду, а якщо були, то ким; назви, статті та її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався; *резолютивної* — із зазначенням: висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково; висновки суду по суті позовних вимог; розподілу судових витрат; строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

Оскільки предмет позовних вимог зазначається у вступній частині рішення, передбачено, що описова частина рішення починається з узагальненого викладу позиції відповідача (це може бути його думка про те, чи визнає він (не визнає) повністю або частково вимоги позивача тощо), а далі йдуть пояснення осіб, які беруть участь у справі, (слід розуміти, що в тому числі й пояснення по-

зивача та відповідача), посилання на досліджені докази, подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Дослідженими доказами слід розуміти не лише назву доказу, але й одержану через нього інформацію про наявність чи відсутність обставин, що мають значення для вирішення справи.

Незбалансованими при визначенні описової частини рішення сприймаються, коли після пояснень осіб, які беруть участь у справі, йдеться про інші докази, оскільки це не узгоджується зі статтями 57, 184 ЦПК, за якими пояснення сторін, третіх осіб, їх представників вважаються доказами тільки у разі допиту цих осіб як свідків. За відсутності цього не можна вважати, що пояснення осіб, які беруть у справі, є доказами, а решта — іншими, а не просто доказами, передбаченими ст. 57 ЦПК. Саме так, на наш погляд, слід застосовувати зазначену норму ст. 215 ЦПК.

Розширився обсяг інформації, яку має містити резолютивна частина рішення суду щодо оскарження його та набрання ним законної сили. Резолютивна частина рішення за змістом повинна, зокрема, відповідати положенням ч. 1 ст. 223, ч. 1 ст. 294, ст. 296 ЦПК.

З норм, що були наявні раніше, про особливість рішень з певних вимог (про стягнення грошових сум з юридичних осіб, присудження майна або його вартості, зобов'язання відповідача виконати певну дію тощо) ЦПК відтворив без змін у ст. 216 лише норму про рішення суду на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів. Доречно зауважити, що ці норми не висвітлювали всіх особливостей, притаманних рішенням з ряду категорій справ.

Крім того, наявність норм про особливості рішень у певних категоріях справ здебільшого пов'язувалася з їх виконанням. Зараз ці питання вирішуються через вимоги до виконавчих документів. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 369 ЦПК виконавчий лист має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом № 606-XIV.

Зазнало істотних змін регулювання щодо визначення порядку і строків виконання рішення.

Відтворивши вже існувавші норми про те, що суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, у ст. 217 ЦПК додано, що цей суд також може вжити заходів для забезпечення його виконання, і разом з тим нічого не сказано у цій статті про негайне виконання рішення.

Розв'язання правової ситуації, що виникає через зазначені нововведення потребує і законодавчого втручання і відповідних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України.

Увівши вперше у законодавстві України норму про те, що суд, який ухвалив рішення, може вжити заходів для забезпечення його виконання, про що

зазначає в рішенні (ст. 217), у ЦПК не встановлено правил застосування цієї норми. Хоча йдеться про новий інститут у цивільному процесуальному праві — інститут забезпечення виконання рішення, що мав би бути врегульований у ЦПК для реалізації його потенціалу.

Попри все це необхідно окреслити підходи до розуміння і застосування зазначеного нововведення.

Зокрема, виникає питання: чи є взаємопов'язаними заходи із забезпечення виконання рішення і негайного виконання рішення (ст. 357 ЦПК).

Негайне виконання рішення не потребує додаткових заходів для виконання його у такий спосіб, тому його не можна вважати взаємопов'язаним із заходами щодо забезпечення виконання рішення або їх складовою. Немає підстав для ототожнення заходів забезпечення виконання рішення із забезпеченням позову — це самостійний інститут процесуального права.

На наш погляд, заходи із забезпечення виконання рішення можна моделювати, виходячи з того, що йдеться про нові правові гарантії в цьому напрямі, які стосуються безпосередньо тільки виконання рішення і застосовуються незалежно від того, було чи не було забезпечення позову.

Оскільки у ЦПК не визначено спеціально коло заходів, які стосуються безпосередньо тільки виконання рішення, і застосовуються незалежно від того, було чи не було забезпечення виконання рішення, а за своїм призначенням вони мають бути аналогічними із видами заходів із забезпечення позову, є достатньо підстав вважати, що в цьому разі суд повинен виходити з відповідних положень ст. 152 ЦПК.

Безумовно, що при цьому суд має дотримуватися вимог диспозитивності цивільного судочинства (ст. 11 ЦПК), вирішувати питання про застосування заходів забезпечення виконання рішення за наявності заяви про це сторонами.

Уточненою є норма про проголошення рішення суду (ст. 218 ЦПК). Передбачено, що негайно після закінчення судового розгляду проголошується рішення або його вступна та резолютивна частина прилюдно. Не прилюдно вони проголошуються у випадках, встановлених ЦПК, зокрема ч. 9 ст. 6.

При проголошенні у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, можуть ознайомитися з повним рішенням суду.

Як і раніше, підкреслюється, що після проголошення рішення, суд який його ухвалив, не може скасувати або змінити це рішення (ч. 2 ст. 218), а що цей суд щодо такого рішення має право лише виправити описки та арифметичні помилки (ст. 219), ухвалити додаткове рішення (ст. 220) або роз'яснити його (ст. 221). Норми, які регулюють зазначені про-

цесуальні дії, відрізняються від тих, що існували раніше, тим, що заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення, а не протягом десяти днів з дня його ухвалення, як було раніше, та уточнено, що суд роз'яснює рішення, якщо воно є незрозумілим для осіб, які беруть участь у справі або для державного виконавця, а також що ухвалу суду про роз'яснення рішення суд надсилає особам, які беруть участь у справі, та державному виконавцю, якщо рішення суду роз'яснено за його заявою.

Норма ст. 222 ЦПК про видачу або направлення копії судового рішення особам, які брали участь у справі (зі змінами, внесеними Законом від 8 вересня 2005 р. № 2875-IV відрізняється в основному від чинної раніше змістом ч. 3 щодо направлення копії судового рішення особам, які брали участь у справі, але не були присутніми у судовому засіданні.

Якщо раніше передбачалося, що суд у таких випадках мав надсилати копії рішення та ухвал про зупинення чи закриття справи або залишення заяви без розгляду протягом п'яти днів з дня його оголошення, то у чинній нормі (ч. 2 ст. 222) визначено, що *особам, які брали участь у справі, але не були присутніми у судовому засіданні копії судового рішення надсилаються протягом п'яти днів з дня проголошення рішення рекомендованим листом з повідомленням про вручення.*

Не зважаючи на те, що у тексті чинної норми не йде мова окремо про ухвали, це не означає, що у цих випадках суд зобов'язаний надати лише копії рішення суду. Передбачено направлення копій судових рішень, а згідно із ч. 1 ст. 208 ЦПК судові рішення — це ухвали і рішення.

Оскільки у чинній нормі не визначено перелік ухвал, які надсилаються, то за змістом цієї норми суд має надсилати копії ухвал, на які відповідно до ст. 293 ЦПК можуть бути подані скарги в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

У ст. 223 ЦПК у зв'язку зі зміною правил оскарження рішень в апеляційному порядку (ч. 1 ст. 294 ЦПК) оновлено правила набрання рішенням суду законної сили.

Визначено, що рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження (десять днів з дня проголошення рішення), якщо не було заяви про апеляційне оскарження. Якщо було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана у строк, встановлений ст. 294 ЦПК (двадцять днів після подання заяви), то рішення суду набирає законної сили після закінчення цього строку. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

Запровадження подачі заяви про апеляційне оскарження рішення дає можливість особам, які беруть участь у справі, визначитися чи будуть вони його оскаржувати. Тому подача особою, яка бере участь у справі, апеляційної скарги у строк, встановлений для подачі заяви про апеляційне оскарження рішення, без подачі такої заяви не може бути перешкодою для апеляційного розгляду скарги.

Новим інститутом, передбаченим у гл. 8 розд. III ЦПК, є заочний розгляд справи.

У зазначеній главі спеціально регулюється розгляд справи у разі неявки у судові засідання відповідача, а її норми за своєю суттю є, насамперед, додатковими процесуальними гарантіями для відповідача.

Відповідно до ст. 224 у разі неявки в судові засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки, або якщо зазначені причини визнані неповажними, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи (ч. 1).

За наявності у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи за правилами гл. 8 допускається у випадках неявки в судові засідання всіх відповідачів (ч. 2).

При зміні позивачем предмета або підстав позову, зміні розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача (ч. 3).

Недодержання хоча б однієї із зазначених умов виключає можливість розгляду справи за правилами гл. 8.

Порядок заочного розгляду справи визначено ст. 225 ЦПК. Про його проведення суд постановляє ухвалу (ч. 1).

Сам розгляд справи та ухвалення рішення проводяться за загальними правилами з винятками і доповненнями, встановленими гл. 8.

Форма і зміст заочного рішення (ст. 226 ЦПК) від загальних до них вимог (статті 213, 215 ЦПК) відрізняються лише тим, що у заочному рішенні має бути також зазначено про строк і порядок подання заяви про його перегляд. У тому числі немає відмінності при написанні назви рішення (воно не іменується заочним рішенням, при його складанні), але у рішенні має бути зазначено, що це був заочний розгляд справи.

Відповідачам, які не з'явилися в судові засідання, направляється рекомендованим листом з повідомленням копія заочного рішення не пізніше п'яти днів з дня проголошення (ст. 227 ЦПК) з тим, щоб вони могли визначитися щодо свого права на подання заяви про перегляд заочного рішення.

Порядок і строк подання заяви про перегляд заочного рішення врегульовано ст. 228 ЦПК, згідно з якою заочне рішення може бути перегляну-

то судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача (ч. 1), а заяву про перегляд заочного рішення може бути подано *протягом десяти днів з дня отримання його копії* (ч. 2).

Оскільки копія заочного рішення направляється рекомендованим листом із повідомленням, то днем вручення її буде відповідна дата на повідомленні.

За формою і змістом заява про перегляд заочного рішення повинна відповідати вимогам ст. 229 ЦПК. Така заява подається тільки у письмовій формі. У ній має бути зазначено: найменування суду, який ухвалив рішення, ім'я (найменування) відповідача або його представників, які подають заяву, їх місце проживання чи місцезнаходження, номер засобу зв'язку та обставини, що свідчать про поважність причин неявки в судове засідання і неповідомлення їх суду, та докази про це; посилення на докази, якими відповідач обґрунтовує свої заперечення проти позову; клопотання про перегляд заочного рішення; перелік доданих до заяви матеріалів.

Заява підписується особою, яка її подає, і до неї додаються її копії за кількістю осіб, які беруть участь у справі та всіх доданих до неї матеріалів, а якщо її подає представник відповідача — додається довіреність або інший документ, який підтверджує його повноваження.

Судовий збір за подання заяви про перегляд заочного рішення не сплачується, а до неналежно оформленої заяви застосовуються правила ст. 121 ЦПК.

Стаття 230 ЦПК визначає дії суду, що вчиняються після прийняття заяви про перегляд заочного рішення.

Прийнявши заяву, суд невідкладно надсилає її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим особам, які беруть участь у справі та одночасно повідомляє їм та особі, яка звернулась із заявою, про час і місце розгляду заяви. Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження.

Порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення визначено у ст. 231 ЦПК.

Заява розглядається у судовому засіданні. Неявка осіб, належно повідомлених про час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви (ч. 1).

Головуючий відкриває судове засідання і з'ясовує, хто із осіб, які беруть участь у справі, з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо вимог про перегляд заочного рішення (ч. 2). Наведений порядок розгляду заяви не передбачає дослідження доказів, їх оцінку та судових дебатів.

Залежно від результатів про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою: або залишити заяву без задоволення, або скасувати рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку (ч. 3).

У разі залишення заяви без задоволення рішення може бути оскаржене у загальному порядку. У цьому разі строк, протягом якого розглядалася заява, не включається до строку апеляційного оскарження (ч. 4).

Відповідно до ст. 232 ЦПК заочне рішення підлягає скасуванню у тому разі, коли суд встановить, що відповідач не з'явився в судове засідання та не повідомив про причини неявки з поважних причин і докази, на які він посиляється, мають істотне значення для правильного вирішення справи (ч. 2).

Для перегляду заочного рішення необхідна наявність одночасно двох наведених умов, однієї з них для цього недостатньо. Висновок про істотне значення повідомлених у заяві доказів для правильного вирішення справи суд робить не шляхом їх оцінки за правилами ст. 212 ЦПК, а виходячи із положень про належність і допустимість доказів (статті 58, 59 ЦПК).

Суд, який постанови заочне рішення, може скасувати його лише на вимогу відповідача або його представника. *У разі незгоди позивача із заочним рішенням він має право оскаржити його у загальному порядку, встановленому ЦПК (ч. 2 ст. 232).* Повторне заочне рішення позивач та відповідач можуть оскаржити в загальному порядку, встановленому ЦПК (ч. 3).

Отже, після скасування заочного рішення справа може розглядатись у такому ж порядку з ухваленням заочного рішення ще тільки один раз, але вже без застосування правил про перегляд заочного рішення. Далі діють загальні правила ЦПК про перегляд судових рішень і новий розгляд у разі їх скасування з цією метою.

Слід акцентувати увагу на тому, що введення до ЦПК гл. 8 розд. III про заочний розгляд справи не виключає можливості розгляду за загальними правилами справи у разі неявки в судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або ці причини визнані судом неповажними, якщо позивач заперечує проти заочного розгляду справи. За неявки позивача у судове засідання за зазначених умов суд може розглянути справу у тому разі, коли є заява позивача про розгляд справи за його відсутності.

Рішення суду, ухвалене за правилами гл. 8 розд. III, про заочний розгляд справи (заочне рішення) набирає законної сили відповідно до загального порядку, встановленого цим Кодексом.

Судова практика і проблеми вдосконалення законодавства

Практика розгляду справ за клопотанням сторін про скасування рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України за 2005 р.

О.І. Євтушенко,
*суддя Апеляційного суду м. Києва,
заслужений юрист України*

Апеляційний суд м. Києва до 1 вересня 2005 р. розглядав клопотання зацікавлених сторін про скасування рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду (далі — МКАС) при Торгово-промисловій палаті України (далі — ТПП) відповідно до статей 6, 34, 36 Закону від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ «Про міжнародний комерційний арбітраж» (далі — Закон № 4002-ХІІ), а також інші питання, пов'язані з розглядом справ у МКАС.

6 вересня 2005 р. були внесені зміни до ст. 6 Закону № 4002-ХІІ. Функції контролю за діяльністю МКАС, а також пов'язані з розглядом справ у МКАС були віднесені до компетенції районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів. Зокрема, з 1 вересня 2005 р. такі справи розглядав Шевченківський районний суд м. Києва. Усі клопотання (скарги) Апеляційним судом м. Києва розглядались відповідно до статей 136—139 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) 1963 р. по першій інстанції.

Вирішуючи такі справи, судді керувалися нормами міжнародного права, зокрема, Конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958 р.), Європейською конвенцією про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961 р.), Законом від 10 грудня 1991 р. № 1953-ХІІ «Про дію міжнародних договорів на території України», Законом № 4002-ХІІ, Законом від 29 листопада 2001 р. № 2860-ІІІ «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів» (далі — Закон № 2860-ІІІ), Законом від 21 квітня 1999 р. № 606-ХІV «Про виконавче провадження» та ін.

Перелік підстав для скасування арбітражного рішення визначають норми ст. 34 Закону № 4002-ХІІ.

У ній зафіксовано, що арбітражне рішення може бути скасоване судом, зазначеним в п. 2 ст. 6, лише у разі, якщо:

1) сторона, що заявляє клопотання про скасування, подасть докази того, що:

одна із сторін в арбітражній угоді, зазначеній у ст. 7, була якоюсь мірою недієздатною; або ця угода є недійсною за законом, якому сторони цю угоду підпорядкували, а в разі відсутності такої вказівки — за законом України; або її не було належним чином повідомлено про призначення арбітра чи про арбітражний розгляд, або з інших поважних причин вона не могла подати свої пояснення; або рішення винесено щодо не передбаченого арбітражною угодою спору або такого, що не підпадає під її умови, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди, проте, якщо постанови з питань, які охоплюються арбітражною угодою, можуть бути відокремлені від тих, що не охоплюються такою угодою, то може бути скасована тільки та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, що не охоплюються арбітражною угодою; або склад третейського суду чи арбітражна процедура не відповідали угоді сторін, якщо тільки така угода не суперечить будь-якому положенню цього Закону, від якого сторони не можуть відступати, або, за відсутності такої угоди, не відповідали цьому Закону; або

2) суд визначить, що:

об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законодавством України; або арбітражне рішення суперечить публічному порядку України.

3. Клопотання про скасування не може бути заявлено після закінчення трьох місяців, рахую-

чи з дня, коли сторона, що заявляє це клопотання, отримала арбітражне рішення, а в разі, якщо було подано прохання згідно із ст. 33, — з дня винесення третейським судом рішення з цього прохання.

4. Суд, до якого подано клопотання про скасування арбітражного рішення, може, якщо визнає це належним і якщо про це просить одна із сторін, зупинити провадження з питання про скасування на встановлений ним строк з тим, щоб надати третейському суду можливість відновити арбітражний розгляд або вжити інших дій, які, на думку третейського суду, дадуть можливість усунути підстави для скасування арбітражного рішення.

Необхідно звернути увагу на те, що, вирішуючи питання про задоволення клопотання, Апеляційний суд м. Києва постановлював ухвали лише щодо скасування рішення МКАС при ТПП. Суд не вирішує питання щодо направлення справи на новий розгляд. Хоча відповідними нормами ЦПК в інших справах передбачено, що згідно з ними суди загальної юрисдикції повинні розглянути спір по суті: постановивши нове рішення, або направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Скасування рішення МКАС при ТПП не позбавляє сторони права знову звернутись до МКАС із позовом для захисту своїх прав відповідно до укладених ними контрактів. Аналогічний спір може бути розглянутий повторно МКАС при ТПП.

При розгляді справ цієї категорії Апеляційним судом м. Києва також застосовувалися норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950 р.). Переважно вона застосовується у справах про захист права власності (ст. 1 Першого протоколу зазначеної Конвенції, яка гарантує право власності як фізичних, так і юридичних осіб). Більшість справ за клопотаннями про скасування рішення МКАС пов'язані з правом власності на майно підприємства, юридичної чи фізичної особи.

У 2005 р. до Апеляційного суду м. Києва надійшло вісім клопотань про скасування рішення МКАС, одне клопотання про скасування постанови МКАС щодо компетенції МКАС у розгляді справи й одне клопотання про скасування постанови МКАС щодо закриття провадження у справі, що значно менше, ніж надійшло та було розглянуто в 2004 р. — 19 клопотань (скарг).

Апеляційним судом м. Києва у 2005 р. розглянуто по суті три клопотання про скасування рішення МКАС. Відмовлено в прийнятті та повернено заявнику без розгляду на підставі неусунення у встановлений судом строк недоліків три клопотання. Одне клопотання розглядалося по суті й залишено без розгляду через недотримання зацікавленою особою строку на оскарження без поважних причин, одне клопотання визнано таким, що не підлягає розгляду, три клопотання

направлені за підсудністю до Шевченківського районного суду м. Києва після 6 вересня 2005 р.

У більшості випадків підставами для відмови в прийнятті клопотань (скарг) до розгляду були: несплата скаржником у повному розмірі державного мита та ненадання необхідних документів (копії рішення арбітражного суду, доручення на подання відповідного клопотання до суду тощо). У справі за клопотанням товариства з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) «Кремікс» про скасування постанови МКАС при ТПП про закриття провадження у справі було відмовлено в прийнятті через те, що його розгляд не передбачений чинним законодавством.

Відмовляючи в прийнятті клопотання, судді відповідно до вимог ЦПК постановлювали ухвали, надавали зацікавленій стороні строк для усунення недоліків, а в разі невиконання вимог, ухвалою суду вважали клопотання неподаним і повертали його без розгляду.

Справи розглядалися судом у строки, встановлені ЦПК, при цьому дві справи перебували у провадженні суду понад два місяці, а більшість була розглянута в строк до двох місяців. Зазначене пов'язано з тим, що більшість зацікавлених осіб, які звертаються до суду з клопотанням про скасування рішення МКАС при ТПП, знаходяться не в м. Києві, а інколи й за межами України. Тому при наданні терміну для усунення недоліків при поданні клопотання, враховуючи місце перебування зацікавлених осіб по справі, встановлюється більший термін.

Питань про сплату державного мита щодо цієї категорії справ у 2005 р. не виникало. Судді вимагали сплати державного мита в розмірі 50 % від стягнутого третейським судом арбітражного збору.

Ухвали Апеляційного суду м. Києва у справах за клопотанням про скасування рішень МКАС при ТПП оскаржувались у Верховному Суді України. У 2005 р. було оскаржено чотири ухвали Апеляційного суду м. Києва, в яких ухвали цього суду Верховним Судом України залишені без зміни.

При розгляді справ за клопотаннями про скасування рішення МКАС при ТПП не було випадків постановлення судових рішень не у відповідності до вимог ст. 10 Конституції України, в якій зафіксовано, що державною мовою в Україні є українська, яка згідно зі ст. 10 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України», є й мовою судочинства. Виходячи з положень ст. 18 Закону «Про мови в Українській РСР», всі справи розглядались українською мовою.

В одній справі за клопотанням ТОВ «Ява-Капітал» ухвалене рішення, що суперечить п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень,

постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» (далі — постановова № 12), яким визначено, що «суд постановляє мотивовану ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, якщо відсутні наведені вище підстави для нього, а за їх наявності — про скасування рішення (без будь-яких інших висновків). Оскільки така ухвала за своїм змістом є актом правосуддя, вона відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції постановляється «іменем України». Суддею ці норми не враховані й замість ухвали постановлене рішення.

У цивільному процесуальному законодавстві України не передбачено порядок розгляду скарг на рішення МКАС. Тому при розгляді таких клопотань (скарг) Апеляційний суд м. Києва керувався чинним законодавством та нормами міжнародного права, запозичивши досвід інших країн (Австрії, Німеччини, Швеції, Швейцарії та ін.). На жаль, ЦПК, чинний із 1 вересня 2005 р., також не розкриває процедуру розгляду таких справ, а в основу поклав чинні норми Закону № 4002-ХІІ.

Під час розгляду таких справ у судах країн Європи скарги на рішення міжнародних комерційних арбітражних судів розглядають державні суди у складі трьох суддів і рішення таких судів є остаточними й оскарженню не підлягають. В Україні такі справи розглядалися суддею одноособово у відповідності з ЦПК, в якому зазначений перелік справ, які розглядаються колегіально. А ухвали Апеляційного суду м. Києва підлягали оскарженню до Верховного Суду України й у відповідності з вимогами ЦПК переглядалися всією Судовою палатою у цивільних справах Верховного Суду України. З 1 вересня 2005 р. ухвали Шевченківського районного суду м. Києва переглядає Апеляційний суд м. Києва, ухвали якого також можуть бути оскаржені у Верховному Суді України.

Враховуючи норми ч. 3 ст. 18 ЦПК 2004 р., в якій зафіксовано, що «Цивільні справи у судах апеляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, головуєчий з числа яких визначається в установленому законом порядку», судді вважають, що справи за клопотаннями про скасування рішень МКАС при ТПП потрібно розглядати колегіально.

У практиці Апеляційного суду м. Києва виникає багато питань щодо розгляду справ, пов'язаних із вирішенням спорів МКАС при ТПП, а саме оскарження таких рішень, а також при вирішенні питань про визнання та надання дозволу на виконання таких рішень. Враховуючи те, що чинним законодавством ці питання не врегульовані, тому, по суті, саме Апеляційний суд м. Києва створив судову практику їх розгляду, яка діє в нашій державі.

Практика розгляду подібних справ потребує подальшого узагальнення і теоретичного обґрун-

тування, оскільки в Україні цій категорії справ приділяється недостатньо уваги. Однак існує нагальна необхідність в аналізі правового значення та ролі рішень третейських та арбітражних судів. Так, більшість юристів вважають, що однією із переваг розгляду справ МКАС є те, що його рішення не підлягають оскарженню. Згідно з цією позицією більшість національних судових систем, які передбачають можливість апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, є хибними. Крім того, ця позиція не враховує можливості перевірки арбітражного рішення, що може здійснюватися судом за місцем його ухвалення самою арбітражною установою чи іншим органом. Перевірка арбітражних рішень забезпечує їх виконання та додатковий контроль їх правильності, тобто відповідності законодавству. Таке положення передбачається арбітражним регламентом Міжнародної торгової палати (далі — МТП) від 1 січня 1998 р., в якому йдеться про те, що суд МТП перевіряє ухвалені рішення і така перевірка є обов'язковою.

Законодавствами різних країн передбачені підстави для скасування (відміни) арбітражного рішення за місцем його постановлення, які за певними критеріями можна поєднати у чотири групи:

- 1) відсутність компетенції у складу арбітражу;
- 2) процесуальні порушення, які допущені при розгляді спору;
- 3) неправильне застосування норм матеріального права;
- 4) помилки при встановленні фактів, які мають суттєве значення для вирішення спору.

Якщо порівняти підстави для скасування (відміни) рішень арбітражного суду в Україні, то вони стосуються лише трьох раніше зазначених підстав. Отже, за принципом взаємності для визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів Апеляційному суду м. Києва необхідно мати відповідну інформацію про відношення влади іноземної країни, з якої походить відповідне рішення суду, до визнання і виконання рішень іноземних арбітражів на її території. Наприклад, у Чехії інформація щодо принципу взаємності надається міністерством юстиції.

У грудні 2001 р. набрав чинності Закон № 2860-III. Але він не висвітлив усіх питань, які необхідно було попередньо врегулювати. Цей Закон має узгоджуватись з умовами розгляду клопотань про виконання рішень МКАС при ТПП, тому що зазначений третейський суд не є іноземним і знаходиться на території України. Питання щодо виконання таких рішень законодавством України і досі не вирішено. Тобто, законодавча практика йде зворотним, по відношенню до міжнародних договорів, шляхом. Так, у ст. 3 Конвен-

ції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958 р.) зазначено, що до визнання і приведення до виконання арбітражних рішень, на які поширюється дія цієї Конвенції, не повинні застосовуватися істотно більш обтяжуючі умови або більш високе мито чи збори, ніж ті, які існують для визнання і приведення до виконання внутрішніх арбітражних рішень. Тобто, ставлення державної влади до рішень іноземних судів має виявлятися через чітку регламентацію визнання і виконання рішень внутрішнього арбітражу, а не навпаки. Необхідно визначитися, чи може самостійна і незалежна держава застосовувати примус до своїх суб'єктів, коли рішення про це приймають не її установи? Вважаємо, що згідно зі ст. 3 Конституції, ні.

У зв'язку з тим, що нормами ЦПК не передбачений порядок розгляду таких справ за клопотаннями про скасування рішень МКАС. Спочатку скарги на рішення МКАС при ТПП перевірялись і розглядались у порядку судового нагляду. Але, враховуючи особливість компетенції судів загальної юрисдикції, що уповноважені державою визнавати та приводити до виконання рішення міжнародних арбітражних судів, необхідно застосовувати особливу процедуру їх перегляду. В ст. 307 ЦПК передбачені повноваження суду апеляційної інстанції. Її необхідно доповнити положеннями, які б визначали повноваження суду щодо скасування (відміни) рішень МКАС при ТПП та визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів та арбітражів.

Іншим проблемним питанням щодо рішень МКАС при ТПП є їх виконання, коли сума стягнення визначається в іноземній валюті. Як правило, своїм рішенням МКАС при ТПП зобов'язує

підприємство (організацію) сплатити суму боргу в грошовій одиниці країн Європи чи США. Постановляючи ухвалу про дозвіл на виконання такого рішення, Апеляційний суд м. Києва не мав єдиної практики до 2003 р. Такі дозволи надавалися на стягнення суми боргу у валюті інших держав чи в державній валюті України. Проте орган державної виконавчої влади — державна виконавча служба — не має валютних рахунків і не в змозі виконати рішення або ухвалу суду про стягнення сум у валюті інших держав. Тому з 2003 р. практика розгляду таких справ є однозначною, стягуються кошти в національній валюті України за курсом НБУ на день розгляду справи.

Вирішення на законодавчому рівні деяких проблемних питань через прийняття Закону від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» сприятиме зміцненню єдиної правової системи України та удосконаленню не тільки положень міжнародного права, але і його зв'язків з цивільним і виконавчим процесами, що також є перспективним напрямом для подальших досліджень. Високий професіоналізм арбітрів, їх незалежність і безсторонність, міцна законодавча база і відданість основоположним принципам арбітрування — справедливості й об'єктивності, є гарантією успішного подальшого розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні.

Питання, що виникають при розгляді таких справ, повинні бути врегульовані законодавством України — перш за все окремою главою в ЦПК, оскільки розгляд таких справ згідно з чинним законодавством України віднесено до компетенції судів загальної юрисдикції. На жаль, зараз перевагу надають у розгляді зазначеної категорії справ лише Постанові № 12 та Закону № 4002-XII.

S u m m a r y

The article throws light on the specific features of hearings of the cases on a motion to quash the judgments of the International Commercial Arbitration Court at the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine. The procedure of hearings of these cases is described with regard to lack of proper procedural order for such hearings in the Ukrainian legislation.

Який то суд без приміщення?

Про одну з найгостріших проблем вітчизняної судової системи

Верховенство права — це хребет цивілізованого суспільства. Там, де судова влада незалежна і сильна, людина відчуває себе захищеною. Як Президент України я докладаю всіх зусиль, аби український суд став дійсно незалежною складовою влади. Це стане ще одним важливим кроком України до Європи.

Із радіозвернення Президента України В.А. Ющенка від 3 грудня 2005 р.

Затвердження постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ Концепції судово-правової реформи (далі — Концепція) вселило у душі суддів сподівання на краще в умовах молодій незалежній державі. Ця реформа повинна була привести судову систему, а також усі галузі права у відповідність із соціально-економічними та політичними змінами, що відбулись у суспільстві. Питанню забезпечення діяльності судової влади у тексті Концепції було присвячено окремий пункт, в якому йшлося про забезпечення судів службовими приміщеннями, придатними для здійснення судочинства. На той час це було однією з нагальних проблем, яка потребувала негайного вирішення.

Минуло чотири роки, і 27 липня 1996 р. Президент України Л.Д. Кучма підписав розпорядження № 208/96-рп «Про забезпечення судів приміщеннями» (далі — Розпорядження № 208/96-рп), у двох додатках якого було подано переліки 95 судів, розташованих в аварійних приміщеннях, та 204 судів,

що функціонують у приміщеннях, які не відповідають вимогам судочинства.

Через п'ять років це розпорядження було виконане лише на 27 % у 82 судах із 299: 34 судам надали інші приміщення, які потребували, з урахуванням специфіки судочинства, значного ремонту та перепланування. Однак через відсутність коштів у державному та місцевих бюджетах ремонтні роботи проводилися повільно, призупинялися, а здебільшого і зовсім не розпочиналися.

21 червня 2001 р. постановою Кабінету Міністрів України № 692 було затверджено Програму забезпечення судів належними приміщеннями на 2002—2006 роки, в якій йшлося про те, що, незважаючи на прийняту Верховною Радою України постанову від 24 лютого 1994 р. № 4019-ХІІ «Про забезпечення діяльності судів» та Розпорядження № 208/96-рп, а також відповідні заходи, що вживаються Міністерством юстиції України, місцевими органами виконавчої влади, становище із забезпеченням належними приміщеннями судів є незадовільним.

Як було зазначено у цій Програмі, «у зв'язку з украї недостатнім фінансуванням протягом 1994—2000 років практично на всіх об'єктах будівництва було зупинено..., що з часом призводить до часткового руйнування споруджених конструкцій та розкрадання будівельних матеріалів».

Із 772 приміщень, які займали обласні, районні (міські) суди, тільки 352 (46 %) відповідали установленим вимогам. У м. Києві жоден із 15 судів не був забезпечений належним приміщенням, будівлі 17 (61 %) з 28 обласних судів не відповідали вимогам здійснення судочинства, 66 районних (міських) судів продовжували працювати в аварійних приміщеннях. Усе це створювало реальну загрозу життю та здоров'ю осіб, які перебували у таких судах.

Наступним розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2005 р. № 459-р було схвалено Концепцію Державної програми забезпе-

«...за останні п'ять років щорічне недофінансування судової системи залишилося в межах від 30 до 40 %. І це також відповідь на питання, чому нам не вдається багато з того, що законодавчо й конституційно належить до функцій системи.

Приміщення судів, щоб забезпечити якісне судочинство, мають відповідати міжнародним стандартам. Повинен бути розроблений стандарт моделі приміщення для суду, який передбачає три ізольовані блоки: перший — закритий сектор для роботи суддів; другий — публічний сектор для здійснення судочинства; третій — сектор утримання підсудних і забезпечення безпеки процесу. Кожен з яких матиме вихід до залу судових засідань... Палаці правосуддя мають існувати в кожному обласному центрі».

Із виступу Президента України В.А. Ющенка на VII з'їзді суддів України

чення судів належними приміщеннями на 2006—2010 роки. У ній знову наголошувалося на існуванні тієї ж проблеми, що потребувала невідкладного вирішення майже 10 років тому, та досі залишається одним із негативних факторів, який унеможливує успішне завершення судової реформи, — реформи, не проспати яку закликав у своєму виступі на VII з'їзді суддів України В.А. Ющенко, «щоб це була провідна реформа, яку творить влада України».

Про неналежний стан приміщень судів неодноразово йшлося у багатьох промовах Президента України, у виступах Голови Верховного Суду України В.Т. Маляренка (2002—2006 роки), а також інших політичних діячів.

Колективи багатьох судів, зокрема районних (міських), розповіді про майбутні зміни давно сприймають із неприхованим скептицизмом: судді та працівники апаратів потребують не реформ, їм потрібні нормальні умови для роботи. У народі кажуть, що обіцяного три роки чекають, а на четвертий забувають, та, на жаль, багатьом суддям України роками доводиться здійснювати правосуддя у майже екстремальних умовах. Адже, незважаючи на рішення Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України, прийняті для виправлення становища, що склалося, — більшість судів розміщується у приміщеннях, в яких неможливо створити належні умови для здійснення правосуд-

Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська, в якому працює 47 осіб, із них — дев'ять суддів, розташований у двоповерховому приміщенні, зведеному ще в 1902 р. за адресою: вул. Новоселівська, 9. Цей

будинок перебуває в аварійному стані вже багато років. Розпорядження Президента України № 208/96-рп щодо нього досі не виконане.

Оскільки приміщення суду фактично розвалюється навпіл, будівлю стягнуто у кількох місцях металевими конструкціями. Під час дощу протікає дах, через внутрішні порожнини у деяких стінах проступає волога, що викликає появу грибка, псування комп'ютерної техніки й самих кімнат. Для відкачки води з підвалу доводиться викликати спеціальну техніку.

Санітарно-технічні умови суду також незадовільні. Мережа електропостачання, прокладена ще при будівництві приміщення, розрахована на одну розетку й одну лампочку (60 Вт) у кожній кімнаті. Експлуатація електрообладнання ускладнена також відсутністю заземлення, що передбачено інструкціями з користування комп'ютерною технікою.

Зали судових засідань не обладнані стаціонарною апаратурою для фіксування судового процесу технічними засобами. Через брак приміщень судді часто розглядають справи у

своїх кабінетах. Коридори та сходи потребують ремонту, багато віконних рам не придатні для експлуатації. У робочих кабінетах працівники за власні кошти та своїми силами роблять ремонт.

У суді не передбачена кімната для утримання осіб, які знаходяться під вартою. Недостатньо місця для розташування канцелярії та архіву. Немає умов для ознайомлення громадян із матеріалами справ, а також місця для ознайомлення їх із аудіозаписами судових процесів. Ремонту будівля не підлягає.

Нещодавно територіальним управлінням ДСА в Дніпропетровській області було укладено договір оренди приміщення колишнього дитячого садка для розміщення в ньому служб суду. Однак нове приміщення потребує капітального ремонту та повної перебудови, адже в ньому немає мереж електро-, водо- та теплопостачання. А перебудова та капітальний ремонт зараз неможливі через відсутність коштів. З цього приводу голова суду звертався в усі можливі інстанції, але не тільки потрібних коштів, а й відповіді ще не отримав.

«...Я сказав би так: людина в Україні не відчуває себе захищеною. З 2003 р. і по цей час кількість скарг на діяльність судової системи, надісланих лише до Ради суддів України, збільшилась майже втричі. Якщо взяти пошту Президента України, то більше 50 відсотків листів, скарг і заяв, які отримує Президент, стосуються діяльності судів, прокуратури і міліції... Протягом 2004 р. кількість скарг проти України, надісланих до Європейського Суду з прав людини у Страсбурзі, збільшилась до 9 тис.

Хотілось би сказати децю і про суспільство. Щороку в Україні реєструється більш ніж 500 тис. кримінальних злочинів, 3 млн адміністративних проступків. Таким чином, за один рік в Україні ми маємо 3,5 млн правопорушників. Якщо прожити з такою статистикою 8—9 років, ми можемо сказати: все доросле населення України проходить цей шлях...»

Із виступу Президента України В. А. Ющенка на VIII з'їзді суддів України

дя. У судах немає достатньої кількості залів судових засідань, нарадчих кімнат, приміщень для конвою та підсудних, судових розпорядників, кімнат для прокурорів та адвокатів, свідків тощо. Тобто, відсутні передбачені процесуальним законодавством приміщення, без чого неможливо належним чином розглядати справи. Саме тому у багатьох випадках розгляд справ відкладається, а це призводить до тяганини та порушення прав і законних інтересів громадян.

Результати проведеного Державною судовою адміністрацією України (далі — ДСА) моніторингу приміщень 766 судів загальної юрисдикції свідчать, що станом на 1 січня 2005 р. лише 49 (6 %) судів були розташовані у приміщеннях, які повністю відповідають вимогам. Решта приміщень судів потребують реконструкції чи реконструкції з добудовою або ж нового будівництва. Непоодинокі й випадки, коли новоутворені (у зв'язку з проведенням судово-правової реформи) суди взагалі не мають службових приміщень, що унеможливує вжиття подальших заходів, пов'язаних із реформуванням.

Серед основних причин такого становища — відсутність відповідного фінансового забезпечення державою реалізації тих рішень, які приймалися з метою виправлення ситуації, а також те, що більшість керівників місцевих органів виконавчої влади не вжили дієвих заходів для надання судам належних за площею з числа існуючих приміщень державної та комунальної форм власності, які використовуються не за призначенням і надаються в оренду суб'єктам підприємницької діяльності.

Питанням забезпечення судів приміщеннями, які б відповідали вимогам щодо здійснення судочинства, як одним із головних напрямів діяльності опікується ДСА. За час її функціонування у цьому напрямі все ж відбулися певні позитивні зру-

шення. Так, протягом 2003—2005 років 238 судів отримали приміщення, в яких є можливість створити належні умови для здійснення судочинства або значно їх поліпшити. Вони становлять майже третину від загальної кількості судів загальної юрисдикції. Для об'єктивної оцінки того, що вдалося зробити ДСА за такий відносно незначний проміжок часу, необхідно згадати, що до 2003 р. кількість приміщень, які надавалися судам, не перевищувала 10—12 на рік.

Проблема полягає у тому, що надані судам приміщення через необхідність пристосування їх під суд потребують ремонту та реконструкції, а відтак, певного обсягу капіталовкладень. Станом на 1 січня 2006 р. лише чверть із них відремонтована та реконструйована. У решті приміщень необхідні будівельно-ремонтні роботи взагалі не розпочинались через відсутність коштів.

Слід також зазначити, що за останні роки завдяки зусиллям ДСА та підтримці з боку керівництва держави, Верховного Суду України та Ради суддів України бюджетні асигнування на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт приміщень судів зросли майже у п'ять разів: з 21,8 млн грн у 2003 р. до 107 млн грн у 2006 р., проте досягнутий рівень фіксування не перевищує 25 % від потреби.

У 2005 р. на зазначені цілі місцевим загальним судам було виділено 16,4 млн грн, що майже на 2 млн грн більше, ніж у 2004 р. Це дало змогу:

— продовжувати роботи на будівництві чотирьох об'єктів (м. Джанкой АР Крим, м. Миколаїв Львівської області, м. Новий Буг Миколаївської області та м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області), а також завершити будівництво та ввести в експлуатацію будинки Антрацитівського міськрайонного суду Луганської області та Корюківського районного суду Чернігівської області;

— придбати чотири будівлі (Перевальський та Старобільський районні суди Луганської області, Ямпільський районний суд Сумської області та Нововоронцовський районний суд Херсонської області) загальною площею 3350 квадратних метрів на суму 370 тис. грн (для порівняння — нове будівництво приміщень такої площі коштувало б державі не менше 14 млн грн);

— проводити ремонтно-будівельні роботи у 123 приміщеннях. Із них у 16 великих об'єктах (Первомайський районний суд АР Крим, Хмельницький міськрайонний суд Вінницької області, Нововолинський міський суд Волинської області, Великоновосілківський районний суд та Слов'янський міськрайонний суд Донецької області, Виноградівський районний суд Закарпатської області, Ірпінський міський суд Київської області, Заліщицький та Зборівський районні суди Тернопільської області, Нижньосірогозький районний суд Херсонської області та ін.).

Бориспільський міськрайонний суд Київської області було утворено згідно з Указом Президента України від 15 березня 2004 р. № 328 «Про внесення змін до Мережі та кількісного складу суддів місцевих судів» після ліквідації Бориспільського міського та районного судів. Згідно зі штатним розписом у суді нині працює 69 осіб, із них — 13 суддів.

Бориспільський міськрайонний суд розміщений у двох приміщеннях: одне — ліквідованого міського суду, орендоване у Бориспільського міськвиконкому, за адресою: вул. Київський шлях, 72, і друге приміщення — колишнього районного суду за адресою: вул. Радянська, 10, побудоване у 1960 р. Це одноповерхова будівля із семи кімнат, пристосована для роботи суду.

У суді є дві зали судових засідань, одна з них розрахована на 22 особи, друга — на 30. Кімнат для конвою, зберігання речових доказів, для архіву, а також нарадчих і побутових немає.

На час надання інформації східна частина будинку суду почала розвалюватися: осів фундамент, на зовнішньому та внутрішньому боках стін утворилися тріщини, цегляні перего-

родки всередині приміщення відокремилися від основних (несучих) стін. Наскрізні тріщини щоденно збільшуються.

У 2005 р. експерт Київського КНІСЕ оглянув приміщення. За його висновком, стан будівлі оцінено як аварійний, однак висновок і досі в експертній установі, тому що вартість виконаних робіт неоплачена через відсутність коштів.

Через ненааявність нарадчих кімнат судді ухвалюють рішення та постановляють ухвали у робочих кабінетах. Відсутні також службові приміщення для адвокатів, прокурорів, судових розпорядників; немає кабінетів помічників суддів та секретарів судових засідань. Не відповідають вимогам приміщення архівів, одне з яких розміщене у гаражі без опалення та з дірявим дахом.

Питання будівництва нового приміщення суду чи передання в установленому законом порядку іншого приміщення вирішувалося з 2003 р., однак безрезультатно. 14 жовтня 2005 р. на ім'я Голови Вищої ради юстиції України було направлено звернення щодо відновлення будівництва нового суду в м. Борисполі. Звернення надсилалися також депутатам Верховної Ради України та представникам місцевої влади.

У Борисполі приміщення банку «Україна» було передано у власність районного відділу Державного казначейства України. Згідно з повідомленням ДСА суд на правах оренди може отримати частину приміщення, однак власник (Державне казначейство України) згоден передати лише перший поверх, який неможливо переоблаштувати для потреб суду.

У зоні підслідності Бориспільського міськрайонного суду перебувають відділення Бориспільської митниці, прикордонна служба, міжнародний аеропорт «Бориспіль» (щоп'ятниці у ньому здійснюється розгляд справ іноземців). Описані умови роботи суддів є не просто вкрай незадовільними, вони ще й псують імідж національного судочинства перед громадянами інших держав.

Приміщення **Брусилівського районного суду Житомирської області**, виділене суду тимчасово майже 15 років тому, побудоване у

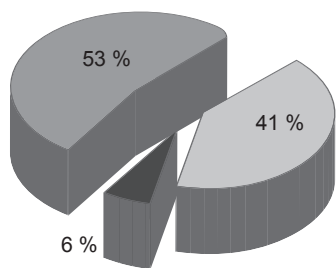
1931 р. і також перебуває в аварійному стані. У будівлі є шість кабінетів, коридор та зала судових засідань без вікон, зробити які технічно

неможливо. Всього у суді працює 16 осіб: у канцелярії суду (6 квадратних метрів) — троє працівників, у кімнаті секретарів судового засідання площею 7 квадратних метрів — четверо осіб. Кабінети суддів площею по 12 квадратних метрів. За несприятливих погодних умов у деяких кабінетах протікає стеля, яка змайстрована з фанери і потребує негайного ремонту, після якого можна буде ремонтувати весь дах будинку. Немає кабінетів для помічників суддів, прокурорів, адвокатів, утримання підсудних. Площа архіву — 3 квадратних метри, що утруднює його експлуатацію.

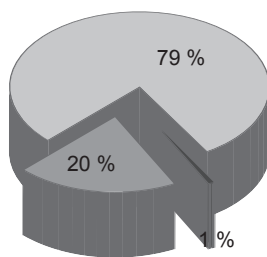
Нещодавно працівниками суду було проведено косметичний ремонт: вони поклеїли шпалери, пофарбували вікна й двері, поставили вхідні двері. Підлога суду з ДСП, навіть на лінолеум коштів не вистачає.

Технічний стан приміщень судів

станом на 1 січня 2003 р.

станом на 1 січня 2006 р.

Задовільний

Незадовільний

Аварійний

Майже у половині судів проведено поточні ремонти на загальну суму 12 млн грн. Зазначені заходи дали можливість зменшити кількість приміщень, які перебувають у незадовільному стані, з 59 % на початку 2003 р. до 21 % на початку 2006 р.

ДСА також приділяє належну увагу використанню будівель (приміщень) банку «Україна», наданих судам. Проте слід зазначити, що майже половину з цих 204 приміщень неможливо використати, оскільки у більшості випадків при розподілі їх Урядом України рішення приймалося за залишковим для судів принципом, тобто, без урахування даних щодо необхідної площі. Станом на 1 січня 2006 р. 45 судів були розташовані у приміщеннях банку «Україна». Їх кількість могла би бути більшою, однак не вистачило фінансових ресурсів. Лише на реконструкцію будівель банку «Україна», які надані до сфери управління ДСА, потрібно, крім уже витрачених коштів, понад 38 млн грн.

Щоб прискорити вирішення питань щодо приміщень в обласних державних адміністраціях, регулярно проводяться розширені наради з цих питань. У 2005 р. завдяки співпраці територіальних управлінь ДСА з органами місцевої влади судам надано 23 приміщення. Це кращий результат за трирічний період (у 2003 р. — 22, у 2004 р. — 16 приміщень). В Одеській та Полтавській областях надано по три приміщення, у Житомирській, Закарпатській і Харківській — по два приміщення. Крім цього, 60 місцевих судів поліпшили умови функціонування, отримавши додаткові приміщення за рахунок відселення з них сторонніх організацій: 11 судів у Полтавській області, по шість — у Житомирській та Кіровоградській областях.

Завдяки цим заходам опосередкована величина загальної площі приміщення, що припадає на одного суддю, у місцевих судах збільшилася з 71 квад-

ратного метра станом на 1 січня 2003 р. до 91 квадратного метра станом на 1 січня 2006 р. при нормативному рівні 155 квадратних метрів.

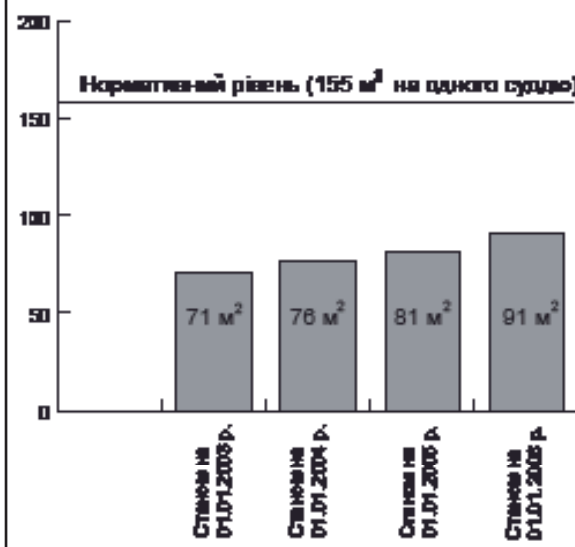
Керівництво ДСА високо оцінює проведену роботу деяких територіальних управлінь щодо залучення коштів із місцевих бюджетів та інших джерел на фінансування ремонтів чи реконструкції приміщень судів. Так, у 2005 р. на зазначені цілі в м. Києві було виділено 1,7 млн грн, у Донецькій області — 1,4 млн грн, в АР Крим та Івано-Франківській області — по 70 тис. грн.

Ураховуючи, що регіональні програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003—2005 роки мали певний позитивний результат,

хоча й не виконані у повному обсязі, ДСА вважає за необхідне продовжити цю практику. У тих регіонах, де це ще не зроблено, потрібно їх спільно з місцевими держадміністраціями розробити, затвердити в установленому порядку та ініціювати внесення змін до місцевих бюджетів. Слід зазначити, що згідно з роз'ясненнями Міністерства фінансів України за наявності затвердженої регіональної програми отримання коштів з місцевого бюджету установою, що утримується за рахунок держбюджету, не є порушенням Бюджетного кодексу України.

Згідно з повідомленням ДСА у 2005 р. була збережена позитивна тенденція щодо вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням апеляційних загальних судів належними приміщеннями. Завершено реконструкцію приміщення, наданого

Опосередкована величина загальної площі приміщення, що припадає на одного суддю

Частина приміщення **Дарницького районного суду м. Києва** перебуває у напівзруйнованому стані після вибуху, що стався два з половиною роки тому. Із січня 2006 р. розпочалися неминучі руйнівні процеси — у стінах утворилися нові тріщини, на місці вибуху впала одна з опор, у результаті чого виникла загроза обвалу. Однак у ньому люди все ще працюють, розміщена канцелярія та архів, де зберігається більше 70 тис. справ.

Місця не вистачало й раніше. Будинок суду був зведений полоненими німцями одразу після Другої світової війни і розрахований на 7—8 суддів. Нині у штаті Дарницького районного суду 21 суддя. Виришували проблему, ставлячи перегородки: судді працювали у кабінетах площею 4 квадратних метри, в одному кабінеті площею 6 квадратних метрів працювали аж вісім секретарів. Громадяни, яких під час прийому у приміщенні одночасно перебувало від 200 до 300

осіб, взагалі не мали де сісти, ознайомитися зі справою, зробити копії документів.

Після вибуху проблема полягала у тому, що, за даними Київської міськдержадміністрації, на території Дарницького району не було вільного приміщення, яке б за площею відповідало потребам суду. Водночас вкладання значних бюджетних коштів у ремонтно-відновлювальні роботи приміщення суду, яке майже втричі менше за необхідне, було недоцільним.

Результатом неодноразових звернень у всі можливі інстанції стало надання суду першого поверху гуртожитку загальною площею 500 квадратних метрів за адресою: вул. Севастопольська, 7/13. За кошти міської ради приміщення було відремонтоване, завдяки чому з'явилася можливість доставляти в суд підсудних, які перебувають під вартою. Нині там працює десять суддів, які розглядають кримінальні й цивільні справи. Про їх спеціалізацію не може бути й мови.

Судді Дарницького районного суду працюють за шістьма адресами: у військкоматі по вул. Бориспільська, по вул. Кошиця, 5-а і в приміщеннях ЖЕКів. Доводиться бігати в суд за цими адресами і громадянам. Справи судді зазвичай слухають у кабінетах, а коли виникає потреба запросити багатьох свідків, адвокатів, які не можуть розміститися у тісній кімнаті, утворюється черга для слухання справ.

«Коли мова заходить про необхідність фіксувати судові процеси, нам доводиться тільки знизувати плечима, адже тут часто навіть немає де їх проводити. Спробуй у таких умовах бути незалежним. Про обіцяні палаци ми взагалі не мріємо. Наше покоління, швидше за все, їх не застане. Сподіваємося, що влада повернеться обличчям до суддів і зрозуміє, що суди створені у першу чергу для громадян», — говорить голова суду Б.І. Вавринчук.

Апеляційному суду Чернігівської області, яка тривала чотири роки; завершено ремонт-реконструкцію приміщення, наданого додатково Апеляційному суду Донецької області, а також продовжується спорудження нової будівлі цього суду. Проводяться роботи з реконструкції приміщень для апеляційних судів Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Тернопільської, Черкаської та Чернівецької областей. Отримано об'єкт незавершеного будівництва для Апеляційного суду Вінницької області, а також додаткове приміщення для Апеляційного суду Чернівецької області.

Наприкінці травня 2006 р. Апеляційний суд м. Севастополя переміщено у нове відремонтоване приміщення. Виділялися кошти на ремонт-реконструкцію приміщень у будівлях апеляційних судів Дніпропетровської та Харківської областей. Загалом на ці заходи у 2005 р. виділено 24,1 млн грн, що охопило половину апеляційних загальних судів.

З метою забезпечення Апеляційного суду м. Києва належним приміщенням проводяться роботи на об'єкті незавершеного будівництва, розташованого за адресою: вул. Солом'янська, 2а. У 2005 р. будівельно-монтажні роботи на ньому профінансовані на суму 70 млн грн. Усього станом на 1 січня 2006 р. на об'єкті освоєно майже 113 млн грн капіталовкладень.

ДСА робить усе від неї залежне для створення належних умов функціонування господарських судів, у тому числі забезпечення їх приміщеннями, придатними для здійснення судочинства. Однак обсяг бюджетних асигнувань, які виділяються державою для вирішення зазначених проблем, украй обмежений. У 2005 р. ДСА у межах капітальних видатків, визначених державним бюджетом на утримання господарських судів (апеляційних та місцевих), на капітальний ремонт та реконструкцію їх приміщень виділено 5,8 млн грн, що майже втричі менше, ніж у 2004 р.

Ізюмський міськрайонний суд Харківської області розташований у трьох приміщеннях: з 1972 р. — по вул. Залікарняній, 5 та з 1992 р. — по вул. Соборній, 7 (два будинки). Технічний стан будівель непридатний для експлуатації та є аварійним. У даху й стінах виникли великі тріщини, однак ремонтні роботи у ньому не проводились уже три роки, оскільки вирішується питання надання суду іншого приміщення чи будівництва нового. Хоча на вікнах установлені ґрати, вони погано зачиняються, від чого часто спрацьовує сигналізація. Санітарно-побутовими умовами приміщення не забезпечені взагалі.

Основні труднощі у роботі суддів і працівників суду (працює 50 осіб) спричинені недостатньою кількістю залів та кабінетів (на дев'ять суддів — три зали судових засідань), відсутністю нарадчих кімнат, кімнат для свідків, судових розпорядників, приміщень для конвою та збереження речових доказів. Розміри приміщень

не відповідають санітарним нормам: у канцелярії суду площею 22,3 квадратних метра працює 10 працівників, у веранді площею 6,8 квадратних метра — чотири особи.

За таких умов, які ускладнені незадовільним технічним забезпеченням суду, гальмується розгляд справ, не сприяє це й підвищенню якості роботи, особливо за умови великого навантаження суддів.

Основною причиною тривалого зволікання у поліпшенні ситуації зі станом приміщення суду є відсутність бюджетних коштів. Для виправлення ситуації неодноразово здійснювалися звернення до депутатів міськради, депутата Верховної Ради України В.І.Потапова, у міське управління юстиції, пізніше — ДСА.

У 2006 р. спеціалістами територіального управління ДСА Харківської області перевірено технічний стан будови, будівництво якої розпочато ще у 90-х роках та припинено через відсутність коштів. Було виконано інженерне обстеження об'єкта для його подальшого будівництва.

Стан приміщення **Куйбишевського районного суду м. Донецька**, у якому працює дев'ять суддів, а всього — 42 працівники, є аварійним ще з 1996 р. Згідно з висновками спеціалістів Науково-дослідного інституту судових експертиз м. Донецька у 2003 р. було встановлено, що суд зараз перебуває у такому ж стані.

Будівля суду, зведена у 1946—1947 роках, не перебуває на жодному балансі. Аварійними є мережі електро-, водо-, тепlopостачання, каналізація, що неодноразово призводило до аварій, від яких страждають архівні приміщення та службові кабінети працівників. Згідно

з експертизою аварійною є покрівля будинку суду, внаслідок чого під час дощу часто відбуваються замикання електромережі. Приміщення не забезпечене санітарно-побутовими умовами.

Керівництво суду неодноразово надсилало звернення до територіального управління ДСА у Донецькій області, в органи місцевого самоврядування, до Ради суддів Донецької області; до суду запрошувалися представники Європейського банку реконструкції та розвитку, які також переконалися у необхідності будівництва нового приміщення. До цього часу проблеми вирішувалися частково силами голови суду О.М.Тупицького і територіального управління ДСА у Донецькій області. Головою суду було досягнуто домовленості з місцевими органами самоврядування про можливість виділення земельної ділянки. І лише нещодавно на державному рівні було прийняте рішення про будівництво нового приміщення.

Керівництво суду акцентує увагу на тому, що з дев'яти суддів Куйбишевського районного суду шість працює менше п'яти років, незважаючи на це, у їхній роботі не було порушень щодо дотримання строків та якості при розгляді справ.

Приміщення **Менського районного суду Чернігівської області** з 1996 р. згідно з розпорядженням Президента України № 208/96-рп визнане непридатним для здійснення правосуддя і перебуває в аварійному стані.

Із 2003 р. у суді працює 24 особи, п'ять із них — судді. Загальна площа приміщення суду становить лише 290 квадратних метрів, тому в кабінетах працює по вісім осіб, двоє суддів

ділять між собою одну кімнату, що є неприпустимим. У приміщенні суду є одна зала судових засідань (прохідна). Немає жодної нарадчої кімнати. Це створює труднощі для роботи як суддів, так і працівників апарату, що суттєво позначається на якості їхньої роботи. Протягом тривалого часу питання забезпечення належним приміщенням суду вирішувалося на рівні Менської райдержадміністрації, Чернігівської облдерж-

адміністрації, однак місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування не надали реальної допомоги.

У 2006 р. вирішення цього питання зрушили з місця: ДСА придбано адміністративне приміщення Менської ПШМК (пересувна шляхо-механізована колона), яке знаходиться по вул. Леніна, 146. Нині триває ремонт приміщення, який заплановано завершити до кінця року.

Приміщення **Ічнянського районного суду Чернігівської області** збудоване у 1902—1903 роках поміщиком Кисловським. Після 1917 р. у ньому розміщувалась прокуратура, а перед Другою світовою війною — суд. Нині ж в одноповерховому дерев'яному приміщенні, обкладеному цеглою та вкритому металом і шифером, працює 20 осіб. У архівній кімнаті площею 13 квадратних метрів — два помічники суддів, секретар судових засідань, судовий розпорядник та

оператор комп'ютерного набору; шість працівників — у канцелярії площею 18 квадратних метрів. Сюди, а також у кабінет голови суду і судді можна потрапити з єдиної зали судових засідань. У двох інших кабінетах разом із суддями працюють секретарі судових засідань.

Стан будівлі незадовільний, адже у залі судових засідань, канцелярії та коридорі протікає стеля, немає санвузла, далеко розташована найближча водозабірна колон-

ка. Опалення суду автономне (на твердому паливі).

У 1999 р. розпочато будівництво нового приміщення суду та виконано нульовий цикл, однак через відсутність фінансування роботи було призупинено без заходів «консервування», тож будівля простояла під відкритим небом сім років, у результаті чого розсипалася частина цегляної кладки, обвалилися дві плити перекриття. Навесні 2006 р. розпочато роботи з поновлення технічних умов та проектно-кошторисної документації.

Згідно з актом обстеження від 18 листопада 1989 р. приміщення **Немирівського районного суду Вінницької області** було визнано аварійним: його стан не відповідає встановленим вимогам і не сприяє забезпеченню нормального функціонування суду. У будинку загальною площею 238 квадратних метрів немає достатньої кількості залів судових засідань, кабінетів суддів та працівників суду, приміщень для зберігання архівних документів та речових доказів, нарадчих кімнат тощо. Показник необхідної площі суду з розрахунку на одного суддю є найнижчим в області і становить 39,7 квадратних метра.

Питання забезпечення суду належним приміщенням неодноразово порушувалося

перед місцевими та центральними органами виконавчої влади як обласним управлінням юстиції, так і територіальним управлінням ДСА у Вінницькій області. Проте через відсутність у районному центрі приміщень, які б за площею відповідали вимогам судочинства, ситуація досі залишається без змін.

Рішенням Немирівської міської ради від 18 січня 1994 р. № 3 було виділено земельну ділянку у центральній частині міста по вул. К. Лібкнехта та розроблено проектно-кошторисну документацію на побудову Будинку правосуддя, однак кошти не були перераховані — будівництво приміщення так і не розпочалося.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2003 р. № 599-р ДСА було прийнято в оперативне управління для розміщення суду приміщення банку «Україна», загальна площа якого становить 403 квадратних метри. З них для суду передбачено 203 квадратних метри, що недостатньо для його нормально-го функціонування.

На сьогодні з обласним військкоматом погоджено питання про передачу в оренду другого поверху приміщення Немирівського районного військкомату площею 525 квадратних метрів теруправлінню ДСА у Вінницькій області з метою розміщення там Немирівського районного суду.

У 2005 р. завершено реконструкцію приміщення, наданого Одеському апеляційному господарському суду та Господарському суду Одеської області, де створені всі необхідні умови для їх функціонування. Продовжувались будівельно-ремонтні роботи у приміщеннях Харківського та Севастопольського апеляційних господарських судів. Виділялись кошти на роботи з реконструкції у приміщеннях Донецького, Житомирського та Запорізького апеляційних господарських судів. Отримано приміщення, але недостатнє за площею, для Господарського суду Київської області. Загалом у 2005 р. 11 господарським

судам були виділені кошти на ремонт-реконструкцію приміщень.

Незважаючи на позитивні тенденції у цьому напрямі, на сьогодні дев'ять судів продовжують працювати в аварійних приміщеннях. Щодо восьми з них визначено шляхи забезпечення належними приміщеннями. У цьому році стосовно чотирьох із зазначених судів питання має бути вирішено.

На виконання Державної програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003—2005 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. № 907, завершено роботу з розробки проекту відомчих будівельних

норм із проектування будинків (приміщень) місцевих судів. Указаний проект надіслано на погодження відповідним органам. Уведення в 2006 р. в дію цих норм дасть змогу створити необхідну нормативну базу для проектування та реконструкції будинків судів.

З метою системного підходу до вирішення поставленої проблеми, забезпечення контролю за використанням державних коштів ДСА підготовлено проект Державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006—2010 роки (далі — Програма), Концепцію якої схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2005 р. № 459-р. Названа Програма була затверджена 4 липня 2006 р. постановою Кабінету Міністрів України № 918. Планується, що її виконання створить умови для вирішення проблеми забезпечення судів загальної юрисдикції приміщеннями, які відповідають вимогам щодо здійснення судочинства.

Відповідно до ст. 130 Конституції України та ст. 87 Бюджетного кодексу України фінансування заходів, визначених Програмою, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а розмір видатків, виходячи з реальних можливостей держави, щороку уточнюється. Залишається сподіватись, що

у нашому бюджеті знайдуться необхідні кошти і заплановані Програмою заходи будуть виконані.

А це: реконструкція у 2006—2008 роках 209 існуючих приміщень судів загальною площею 261 650,3 квадратних метра; реконструкція та добудова у 2006—2010 роках 313 будівель судів, у результаті чого загальна площа нових приміщень становитиме 457 561,3 квадратних метра; спорудження у 2006—2010 роках 195 нових будівель судів загальною площею 379 386,4 квадратних метра.

У результаті 717 судів загальної юрисдикції, тобто 91 % загальної кількості судів, що функціонують в Україні, будуть забезпечені належними приміщеннями, що дасть можливість створити умови для діяльності 6893 суддів. Адже самі судді є головними фігурами у здійсненні судочинства та носіями судової влади у державі. Тільки їм згідно з Конституцією надано повноваження ухвалювати та проголошувати від імені України судові рішення.

Виконання Програми сприятиме забезпеченню захисту прав і свобод людини та громадянина, утвердженню принципу верховенства права, розвитку України як правової держави.

Матеріал підготовлено Радою суддів України з використанням офіційних даних ДСА України

... і ще про приміщення модельних судів

12 грудня 2003 р. з метою поширення передового досвіду із застосування набутих знань на практиці, формування високої свідомості, відповідальності та запровадження вдосконалених організаційних форм здійснення судочинства ДСА затвердила перелік місцевих судів України, на базі яких утворювалися модельні суди. Зважаючи на якісні показники в роботі, високий професіоналізм суддів та активне використання у судочинстві інноваційних рішень, ДСА 12 грудня 2003 р. наказом № 683 «Про затвердження Переліку модельних судів» створила модельний суд на базі Новокаховського міського.

Відтоді минуло майже три роки. Приємно відзначити, що Новокаховський міський суд нині успішно підтверджує почесний статус модельного суду. Так, особливо вражає зайнятість його суддів протягом цих останніх років: у ньому найвищий показник розглянутих судових справ одним суддею — приблизно 396 за місяць. Таке досягнення — одне з найкращих у Херсонській області.

Водночас існуючі умови праці перешкоджають якісній роботі суду та запровадженню повною мірою тих змін в організаційній структурі, які зумовлені набуттям судом статусу модельного. Важливим чинником, який сьогодні

не сприяє поліпшенню здійснення правосуддя Новокаховським міським судом (модельним), залишається відсутність належного приміщення. Сьогодні у розпорядженні суду два поверхи корисною площею 323 квадратних метри, 10 робочих кабінетів, у п'яти з яких працюють судді, а в решті — 20 працівників суду (помічник голови суду, консультант, шість секретарів судового засідання, шість помічників суддів, три секретарі суду, архіваріус, друкарка, судовий розпорядник).

Згідно з Указом Президента України від 13 липня 2006 р. № 609/2006 «Про внесення змін до Мережі та кількісного складу суддів місцевих судів» штатну кількість суддів Новокаховського міського суду збільшено до восьми одиниць. Найближчим часом буде вирішено питання про доповнення штатного розпису посадами помічників суддів та секретарів судового засідання відповідно до кількості суддів, внаслідок чого забезпечення приміщеннями погіршиться.

Поки що через брак приміщень судді проводять судові засідання у своїх кабінетах; на вісім суддів є лише одна зала судових засідань, а частину її площі використовують як архів; шістьом поміщикам суддів довелося розміститися у кімнаті площею 6 квад-

ратних метрів. Подібні умови і в секретарів судового засідання — на шість працюючих кабінет майже 8 квадратних метрів. З урахуванням змін у штатній чисельності суду для чотирьох секретарів судового засідання та чотирьох помічників суддів взагалі немає робочих місць, внаслідок чого за одним столом працює по два працівники; немає також кабінетів і для трьох суддів.

Приміщення Новокаховського міського суду декілька разів обстежували представники територіального управління ДСА та центрального апарату ДСА. На жаль, якихось змін ці «оглядини» не принесли. Лише 26 листопада 2002 р. виконком Новокаховської міської ради, зважаючи на наполегливі дії керівництва місцевого та апеляційного судів, територіального управління ДСА в Херсонській області, дав згоду на придбання адмінбудівлі АТП 16507, розташованої по вул. Промисловій, 9, шляхом викупу за вартістю, визначеною експертною оцінкою з подальшою передачею на баланс Новокаховському міському суду. Проте кошти на придбання приміщення були виділені мізерні. Тому всі зусилля, пов'язані з реальною передачею будівлі суду, розробкою проектно-кошторисної документації (вартість якої склала майже 16 тис. грн), витрачанням коштів на охорону приміщення, до бажаного результату не привели. І це не дивлячись на те, що 50 тис. грн — частину суми від загальної вартості будівлі, яка становила майже 500 тис. грн, — міська влада перерахувала власникам будівлі.

Питання щодо придбання зазначеного приміщення для Новокаховського міського суду нині втратило свою актуальність, оскільки його технічний стан дуже погіршився (протікає дах, зміщені маршові переходи між поверхами, з'явилися тріщини в правому та лівому крилі будівлі тощо). Тепер воно аварійне, до того ж власник споруди до зазначеної початкової вартості вимагає доплатити ще нереальну суму — 2 млн грн (всього 2,5 млн грн).

Отже, бажаючи змінити ситуацію на краще, судова влада Херсонщини звернулася до Новока-

ховської міської ради з клопотанням про виділення в центрі міста земельної ділянки для побудови приміщення міського Палацу правосуддя.

Не зволікаючи, 2 березня 2006 р. Новокаховська міська рада дала дозвіл на будівництво нового триповерхового приміщення суду та визначила місце розташування об'єкта. А 25 липня 2006 р. рішенням № 105 затвердила проект комплексної забудови та благоустрою кварталу, яким передбачено і будівництво приміщення суду загальною площею 9386 квадратних метрів. Проте через відсутність фінансування будівництво Палацу правосуддя не розпочато. Залишається сподіватись, що це питання почнуть вирішувати з початком нового бюджетного року.

* * *

Проблема забезпечення судів належними приміщеннями — чи не найголовніша у здійсненні судочинства — стосується багатьох судів України. Тому питання забезпечення одного із судів першої інстанції приміщенням, придатним для здійснення правосуддя, — не другорядне. Пора реально втілювати в життя закріплені Конституцією засади здійснення судочинства. Необхідно, щоб приміщення судів викликали у громадян повагу до судової влади, дисциплінували відвідувачів, стверджували авторитет державної влади. Щоб зовнішній вигляд приміщень судів давав усі підстави вважати, що в державі є авторитетна судова влада. Влада, яка достатньо фінансується і має всі необхідні можливості здійснювати правосуддя в повному обсязі й відповідно до європейських стандартів. Щоб приміщення судів без перебільшення можна було назвати палацами правосуддя. Це, безперечно, зміцнить авторитет держави, якщо вона претендує на роль правової...

Матеріал підготували:

О.І. Коровайко, голова Новокаховського суду Херсонської області

В.П. Лакизюк, начальник редакційно-видавничого управління

Верховного Суду України

18 жовтня виповнюється
65 років В.Т. Маляренку

З любові, радощів, муки...

Нарис

Дві долі, дві самоти...

Здавалося, в тілі не залишилось ані крихти тепла — дошкульний грудневий вітер наскрізь продував блаженський одяг, переймав подих, пробирав до кісток. Від холоду не було рятунку...

Розтираючи ліву щоку — вона все частіше німіла — Одарка не відчувала морозу: в стократ більше щеміло серце. Від горя й розпуки. Тієї спустошливої немочі, що вбиває душу, нав'язує думку — а чи варто жити на світі?..

«Таки варто, — заперечувала собі. — Кому потрібні твої діти — малі, та, не доведи Господи, без батьків?..»

Коли німецькі солдати забивали вагони, вона вже не плакала — не було сліз... Голосу теж не могла подати — забракло повітря та сил. Несила крикнути було й Тимофію — слабкість скувала тіло, безвихідь та відчай полонили серце. Він боявся за неї, чотирьох малолітніх, та п'ятого, котрий тільки мав з'явитися на світ...

Його не лякали полон, поневіряння світами, оте ганебне тавро «остарбайтер». Інше ятрило душу...

Лиха в житті зазнав він сповна: імперіалістичну, румунський фронт, тяжке поранення, операції та шпиталі...

А по війні, у 33-му, пережив голодну смерть дружини, дитини та батьків. Через рік, коли вже синові сповнилося шістнадцять, а доньці — сім, побрався зі Степанидою. А в тої доля, як дві краплі води, схожа на його: голодомор забрав у неї двох дітей, а чоловік з горя наклав на себе руки...

Доля, здавалося, випробувала його. Тимофій спокитував чи не за всі людські гріхи.

То тільки здавалося. Народивши двох синів, Івана та Андрія, 1939-го, вагітна третьою дитиною, Степанида за хазливих обставин (при спробі аборті) покинула цей світ...

І знову один, цього разу — з четвіркою дітей.

Кажуть, що біда з бідкою ходять поруч. Щоб побратися. 1940-го Тимофій Андроникович привів до себе Одарку, всього на три роки старшу від сина Михайла, і тихо промовив: «Будеш моєю».

Одарка, як і його діти, зросла сиротою. Років з десять тому голові сільської Ради припала до вподоби хатина Федора Павловича — її батька. Ласий на чуже, він доніс у НКВС: куркуль, мовляв, у селі, а органи бездіяльні.

1933-го Федора Лисюченка закатували. У застінках районного відділу НКВС. Його дружина, Хавра Созонівна, залишилася з чотирма малолітніми дітьми — Іваном, Павлом, Марією, Одаркою... А сільський голова перебрився до їхньої оселі.

— От і зустрілися два нещастя, — лагідно обнявши дружину, мовив Тимофій, коли на четвертий день після Покрови перевіз нехитрі Одарчині статки. (Через тридцять сім років вона піде від нього у вічність саме цього дня — 18 жовтня. Всього на три роки переживе її чоловік.

Цей день стане знаковим і для її сина — 18 жовтня записане в паспорті Василя Тимофійовича Маляренка як дата народження... Воістину, нічого на світі не буває випадковим. На все — воля Божа).

Тимофій був старшим за Одарку на дев'ятнадцять років. У Помийниках говорили, що для неї він — скоріше батько, ніж чоловік. А вона, обділена долею, тиха й сумирна, не заперечувала: рано залишившись без батька та зазнавши поневірянь, шукала захистку, любові...

Її покірність, невихайний смуток ятрили Тимофійову душу: «Бережи її, стань розрадою. Захисти від нелюбові. Наруги. Нещастя», — не давало спокою серце.

Йому вже сповнилося сорок п'ять. Нібито й не до любові... Та Одарка, як Божий дарунок, повернула його до життя. Її не розтрачене тепло шукало Тимофія, щоби зігріти його душу... Вона хотіла переповісти, як над усе чекала Тимофія, зрошувала сльозами клатки землі — єдине, що залишилося від батька. Нелюдська система зруйнувала її долю та не закабалила душу. Але біди натворила стільки, що, здавалося, Одарці повк її не забути. Не виповісти. Не виспівати. Не виплакати.

*Цей житній колосок... На ньому тримається життя усіх.
Бо жито — від життя... (Рідна Маньківщина, 2006 р.)*

... не тільки у полум'ї війни

Коли почалася війна, зраненого у Першу світову Тимофія на фронт не взяли: минули десятиліття, а він і досі відчував на собі отруйну силу газових атак вояків Людендорфа. Через вік, тяжкі поранення та купу малолітніх дітей райвійськкомат залишив його у Вікторівці (у середині тридцятих село Помийники Маньківського району, що на Черкащині, перейменували на Вікторівку на честь убитого голови ТСОЗу Віктора Близнюка).

Була ще одна обставина, не зважати на яку у військкоматі ніяк не могли. Тимофій Андроникович Маляренко був єдиним у селі, хто знався на техніці — парових двигунах, молотарці, січкарні, першому зернозбиральному комбайні. Ще у тридцятих колективісти, відібравши у Маляренків той реманент, обслуговувати його так і не навчилися... Тож взятися за це довелося знову Тимофію. Урожай 41-го він уже дозбирував під обстрілом ворожих літаків...

Саме тоді народилася шоста дитина. І хоча це сталося 23 серпня, дату народження Василя аж через дев'ять років по тому записали іншу — 18 жовтня...

Сповиваючи немовля, загортаючи у пелюшку з домотканого полотна та виспівуючи дитині світлу долю:

*Льон збирала,
Тонкі нитки пряла,
Сповиточки ткала,
Доленьку прохала,
Щоб було дитя вродливе,
Щоб було дитя щасливе,*

набожна Одарка просила чоловіка:

— Через вісім тижнів, як на вводи́ни підемо до церкви, запишемо й похрестимо сина.

Тимофій хотів було відповісти: «Не до цього», — та змовчав: навіщо їй все те знати, — у війни свої закони. Тут, під Уманню, у смертельному бою зійшлися дві наймогутніші армії світу... І одній із них — німецькій, щоб утримати могутність, над усе потрібна була сила — мільйони завойованих рабів.

Саме того грудневого дня 1942 р. Тимофій Андроникович Маляренко і став одним із них...

Уже в Німеччині Тимофія, котрий добре розумівся на техніці, «призначили» помічником машиніста паровоза. Чекати людського ставлення до себе від машиніста-німця та двох конвоїрів Маляренкові було годі. Ці «законослухняні» громадяни третього рейху виявилися звичайнісінькими пройдисвітами й злодюгами: вони вибирали момент, коли поїзд зупинявся, і скидали ящики з харчами та одягом, щоб потім все те добро збути й мати за нього горілку. А після зміни пиячили...

У той час, коли наглядачі Тимофія на горілку вимінювали продукти, за тисячі кілометрів від Німеччини, у спаленому війною українському селі Одарка, щоб прогудувати дітей, билася як риба об лід.

Було таке, що вже й попрощалася зі світом...

Якось у лютому 43-го німецький солдат приніс їй у хлів (тут у жакливому холоді тіснилась сім'я Маляренків, бо хатину зайняли окупанти) трохи борошна. Прогел'готів щось і зник.

Зраділа Одарка: не вірилося, що то для неї з дітьми... Сльози наверталися на очі, коли малеча, і півторарічний Василько теж, накинулися на спечений хліб... Господи, що вона могла їм дати? Адже фашисти забрали все. Благала тільки Бога, щоб не спалили хату: сп'янілі від самогонки, вони починали грітись: кидали у піч метрові поліна. Здавалося, ось-ось спалахне й будівля...

Через кілька днів повернувся солдат-«благодійник». Побачивши, що діти з'їли половину хліба, страшенно розлютився і вигнав босих на мороз. Почав ладнати зброю...

Та постріли не пролунали. Зненацька бабуня Хавра, одягнена у полотняну сорочку, винесла з хліва останнє, що залишилося, — кілька цибулин та окраець хліба. Впала перед фашистом на коліна... І цим зберегла життя собі та сім'ї...

Страшним спомином закарбувалось усе те у пам'яті дитячій... Ось вже шість десятиліть вони, давно дорослі, не можуть позабути ту страшну хвилину. Напевне, так буде довіку.

У червні 45-го Тимофій Маляренко повернувся з Німеччини. Проте раділи не довго, бо через місяць сім'ю спіткало горе.

Батьки збирали в полі хліб, а вдома, у вцілій від війни хаті залишилося двоє найменших — семилітній Андрійко та Василько. Останньому не було й чотирьох. Граючись, малюки піддалили купу соломи поблизу мазанки. За хвилину солом'яна стріха спалахнула — і хатину як язиком злизало... Коли дорослі прибігли з поля, не було чого гасити.

Полум'я забрало все — речі, одяг, харчі... Чорніший від попелу, охопивши руками голову, довго сидів на тому згарищі Тимофій Андроникович.

В аральські степи

Ота неვიгойна печаль завжди супроводжувала Василя Маляренка. Спогади про дитинство, обпалене війною, зринали міріадами великих і малих трагедій, земних мук та печалей.

1947-го р. сім'я пережила страшний голод. Їли все — листя липи, цвіт акації, спориш, лободу... Гнила картопля була як свято: перекрутивши її на крохмаль, підгодовували найслабкіших. Від недоїдання діти пухли, паморочилось у голові.

Коли Василеві сповнилося дев'ять, у сім'ї народилася Ганнуса, через два роки — Павлик, у 54-му — Ніна. Жили, як і раніше, в одній кімнаті та сінях. Тіснота, якої світ не бачив...

Рано закінчилося дитинство. І причина — не тільки війна...

Голодного 50-го дев'ятилітній Василько разом із молодшим братом Петром відправилися на осіннє колгоспне поле збирати насіння соняшників, що вже давно висипалось на землю. Коли в полотняній торбинці було з кілограм зернят, дітей побачив голова колгоспу. Розлютившись, осідлав коня. Наказав їздовому гнати дітей до річки. А сам кинувся навперейми...

Півгодина тривало «полювання» на знесилених голодних дітей. Загнавши їх до комори, нелюд відібрав у дітлахів здобуте. І того дня на засіданні правління колгоспу вирішили покарати батьків «малих злодіїв».

Йому і досі чувається той тупіт кінських копит. П'ятдесятилітньої давнини. І розпашіле від ненависті та гніву обличчя:

— А, гаспи́ди, на́лись!..

...Лише у вересні 1958 р. Тимофій Андроникович ціною неймовірних зусиль таки «виб'є» довідку в голови колгоспу Трохима Гиндича, щоб син отримав паспорт.

Пізнього жовтневого вечора по розбитій ґрунтовій дорозі Василь Маляренко попрошкував до станції Поташ. Періцив дощ, ноги грузли у непролазній багноці. Проте юнак не зважав на негоду та темінь — серце зігривав виклик на навчання з Луганського ремісничого училища. Він таки стане токарем...

У Луганську сталося найгірше. Переглянувши документи юнака, голова приймальної комісії бай-дуже, ніби йшлося про щось не варте уваги, ліниво мовив:

— Їдь, хлопче, додому.

Нам ти не потрібен...

Тоді Василеві здалося, що з-під ніг у нього зникла земля, настав кінець світу... Вмент зруйнували його надію, відібрали майбутнє...

Ледь долентався до залізничного вокзалу, знесилений, ніби підкосило, впав на дерев'яну лавку: ледве вирвався із села, а тут: «Не потрібен...»

Старший сержант Василь Маляренко.
Початок 60-х рр. минулого століття

На засіданні президії Верховного Суду України та Ради суддів України, 18 лютого 2005 р.

Доля, як зла тітка, кепкувала з Маляренка, вже вкотре випробували його: «А чого ти вартий?..»

...І ось Василь — робітник Луганської геофізичної експедиції. Довірливому сімнадцятилітньому юнакові доручили «місію», яку виконували хіба що засуджені та приречені на смерть... Керівник загону наказав Маляренкові великими руками заправляти в прилади елемент живлення — металевий стержень. Останній за радіоактивністю в тисячі разів перевищував допустимий граничний рівень... Зрозуміло, чому на посаду машиніста лебідки роками не знаходилися бажаних...

Та особливо діяли осінні холодні ночі. Жити було ніде — і Василь після роботи залишався на буровій. Напівголодний, скрутившись під лебідкою, промерзав так, що, здавалося, застигала кров...

А втім, степові зорі манитимуть його все життя. Зорі скіфського степу, степу сарматів, готів, гуннів, отих далеких пращурів, що хвиля за хвилею перекотилися неозорими степовітами його рідної землі. І сьогодні, щиро захоплюючись, він годинами може розповідати про сиву історію прабатьків, — Трипільську культуру (його Маньківщина — це невеличкий осколок її), Велике переселення народів...

— Мені здається, що цю історію нам заповідали найталановитіші поети Близького Сходу, а ще раніше — Давнього Китаю, — ніби відгадуючи мої думки, каже Василь Тимофійович. — І починає напам'ять читати поезії Цюй Юаня, Сюньцзи, Фірдоусі, Хосрова...

...Коли ж після отих «геофізичних» поневірянь звільнився та переїхав у селище Сутаган Луганської області (там вибійником на шахті працював старший брат Іван), не повірив своїм очам: шахтарі мали гуртожиток, добре заробляли.

Та радіти ще було рано. Керівництво шахтоуправління призначило неповнолітнього Василя насапальником. Протягом зміни вугільний пил забивав ніс, очі та вуха, в'їдаючись, проникав у горло, груди (респіраторів тоді ще не було). За тією курявою юнак не бачив навіть своїх рук... Одному Богові відомо як, працюючи у штреку, на стометровій глибині, не підхопив антракоз — неминучу шахтарську хворобу...

А потім були вагонетки з лісоматеріалами, які доводилось опускати у шахту. Робота — не з легких, для його віку — на виживання...

У серпні 1959-го після успішного складання іспитів Василь Маляренко почав навчатися на відділенні гірничої електромеханіки Кадіївського гірничого технікуму. Та вчитися на стаціонарі не зміг — на мізерну стипендію можна було хіба кілька разів поспізнати в робітничій їдальні. Перевівся на вечірнє відділення і став плитовим на шахті 18-РАУ.

Тоді йому подумалось: життя налагоджується. Та де там! У гуртожитку панували безпросвітне пияцтво та бійки. Була лише одна кімната, де горілкою не заливали очі. Саме до них — Івана Лагутіна та Віктора Бойка, на щастя, підселили тоді Василя Маляренка.

Через кілька місяців юнака обрали секретарем комсомольської організації шахти. У райкомі йому гарантували попередній заробіток.

Але злукали: комсоргові Маляренку щомісяця виплачували зарплату у три рази меншу, ніж він раніше отримував. На зауваження про це комсомольські та партійні «вожді» відповідали:

— Ну що ти оце канючиш... Он Ленін — безсрібником був. А ти — зарплату вибиваєш...

Та «зарплата» дозволяла юнакові хіба що не померти...

Чи не тоді замислився: як себе захистити, де шукати правду? Де той закон?

Допитливість Маляренка виявилась не до вподоби парторгові: через тиждень Василя направили служити на три роки в ті краї, де сто літ тому відбував заслання його геніальний земляк Тарас Шевченко, — в Аральський степ. Це там стовпчик термометра взимку опускається нижче сорока градусів...

Суддями не народжуються...

У квітні 1980 р. на шахті «Молодогвардійська», що на Луганщині, трапилася жахлива подія: від вибуху метану на глибині кількох сотень метрів загинуло 54 робітники. Причиною смерті людей стала халатність керівників підприємства, які про безпеку підземних робіт згадували хіба що від випадку до випадку:

Суд над винуватцями трагедії відбувався у Луганську. Головував на засіданні суддя Верховного Суду Української РСР Василь Тимофійович Маляренко, щойно обраний на цю посаду.

Процес був відкритий. Тридцятивосьмилітній суддя Маляренко хвилювався. Адже чимало років його життя було тісно пов'язано із шахтарським краєм: спочатку робота на шахті, а після військової служби та Харківського юридичного інституту — на посаді судді Кадіївського міського та Луганського обласного судів. Здібного тоді Маляренка помітили — обрали заступником голови обласного суду...

І ось він знову на Луганщині. Перед людьми, які дуже добре його знають...

Той суд він пам'ятає і донині — до найдрібніших деталей.

— «Луганське» рішення я і тепер не можу читати без заспокоєних ліків, — розповідає Василь Тимофійович. — Не можу забути той відчай жінок, які втратили своїх чоловіків, братів, синів... Їхні очі нагадували про скалічені долі. Це був докір системі, що замахнулася на їхнє щастя, зруйнувала життя. Системі, що приречла людей на смерть. Коли оголошував міру покарання для майстрів, головного інженера та керівника шахти, розумів, що й вони так само, як і ті, які не вибралися живими з-під завалу шахти, — заручники згубної системи з нелюдським обличчям... Чомусь про безпеку шахтарів ніхто й не подумав, нібито під землею перебували не люди... В окремі ухвали суду я це відзначив. Була ще одна деталь, яка допомогла в пошуках істини: ту каторжну шахтарську працю я сам пізнав сповна, ще з юних літ...

Кожна понівечена душа у серці Василя Маляренка назавжди залишала невиліковні рани — глибокі, пекучі. Він був не просто суддею, бо пропускав крізь себе весь той біль, що зазнавали жертви та потерпілі. Маляренкові здавалося, що то він просить покаяння у Бога за всі люд-

На парламентських слуханнях з питань здійснення судово-правової реформи, 16 березня 2005 р.

У колі сім'ї

ські гріхи. І Він, Всевишній, таки відпустить на покаєння людські душі...

Та не всіх. Як і того антихриста, що у селі Ковалівці загубив життя десятилітньої дівчинки.

Тоді жителі трьох сіл Полтавського району шукали її тіло. Навіть дно річки Коломак прочистили. І таки знайшли дитину — згвалтовану, зі страшними ранами. Вбивцею виявився один із тих, хто відбував покарання у колонії неподалік села.

Сільський Будинок культури у Ковалівці, де відбувалося судове засідання, оточили тоді жителі кількох населених пунктів. Вони вимагали смерті виродкові.

Суддя Верховного Суду Василь Маляренко підтримував їх. І та його думка — що найважливіше — збігалася із законом: немає прощення такому...

Розлючений натовп міг вчинити самосуд — розірвати на шматки вбивцю-гвалтівника. Тому суддя Маляренко наказав вивести підсудного через ... вікно, що виходило у двір.

Глибоко в душі він так само ненавидів злочинця, як і ті люди. Подумки повністю погоджувався з ними, розумів, а надто — батьків замученої

Найбільше уваги — внуку...

дитини. Напевне, і сам розірвав би цього нелюда, але він — суддя... І вирок повинен ухвалити відповідно до закону. Якщо вчинить по-іншому, то чим вони, люди, відрізнятимуться від нелюда?..

Найвищої міри покарання, вважав Василь Тимофійович Маляренко, заслуговував ще один пройдисвіт — Шабака (прізвище справжнє). Він уже мав п'ять судимостей, але не зупинився. Браконьєр з м. Сарни Рівенської області без найменшого докору совісті (а чи була вона колись у нього?) розстріляв двох егерів, а заодно і пресвітера секти адвентистів сьомого дня, який став випадковим свідком тієї страшної трагедії. До співучасті в цьому злочині Шабака залучив і сина Худобу (прізвище справжнє). Той виявляв категоричний спротив. Зважаючи на цю та інші обставини, суддя визначив для Худоби меншу міру покарання — 15 років у місцях позбавлення волі.

Виголошуючи тоді вирок, суддя Верховного Суду Василь Маляренко ледве стримався, щоб не сказати: «Шабаці — собача смерть».

Для злочинця вона таки стала собачою...

— Давно вже переконався, — ділиться пережитим В. Т. Маляренко, — що любов — страшна сила. Вона не тільки когось підносить до небес, але і... руйнує. Одна з таких пригод закарбувалася...

Це сталося у Старобільському районі Луганської області. До самотньої п'ятдесятилітньої жінки пристав у прийоми один із місцевих випивох. Та бідна жінка не знала чоловічої ласки, ніколи не мала допомоги й підтримки чоловічих рук... Закохалася у пройдисвіта без тям, ради нього готова була на все. Щоб утримати біля себе, попродавала все, що тільки мала. А коли вже нічого було продавати, а «милий» бажав спиртного, вчинила найстрашніше — сокирою зарубала стареньку сусідку. Забрала у неї сімдесят карбованців — на горілку «коханому». За кілька хвилин до своєї смерті бабуся, чим могла, нагодувала безталанну жінку, не підозрюючи, що ділиться хлібом зі своєю вбивцею...

На суді жінка-вбивця за порадою адвоката відкидала всі обвинувачення. Сказала і про те, що наговорила на себе раніше, а тому від попередніх свідчень відмовляється. «Не вбивала і все», — стояла на своєму...

В один із моментів, коли підсудна знітилася, суддя Маляренко грізно запитав:

— А вбивала сусідку цією сокирою?

Перелякавшись, забувши про все, що говорила раніше, підсудна ствердно кивнула... Врешті зізналася, що все робила заради любові. До того негідника. Навіть на вбивство пішла — бо так його любила...

Суд постановив вирок — десять років перебування у місцях позбавлення волі.

Такою була ціна тієї «любові»...

* * *

— То ж чи варто так любити? — запитує Василь Тимофійович. — Чи повинна любов бути сліпою? Чи можна це почуття називати любов'ю?..

Він, суддя Верховного Суду України у відставці, знає, що таке любов. Для нього вона — з радощів, муки. У жовтні минулого року газета «2000» надрукувала матеріал про «бізнес» найріднішої йому людини — дружини Валентини Іванівни. Через кілька днів по тому головний редактор тижневика у листі до Василя Маляренка, на той час Голови Верховного Суду України, вибачався за «помилку, що вкралася».

— Тож суду не було? — запитує у Василя Тимофійовича.

У відповідь він мовив:

— Все на землі повертається людині: добре та зле — залежно від вчиненого. І якщо журналісти вважають, що моя дружина за безцінь орендувала державне підприємство (чого, звісно, не було), то я їм бажаю одного — не знати горя, що терпить вона...

Читачам повідомлю, що пенсіонерка Валентина Іванівна Маляренко після трьох інсультів роками прикута до ліжка. І чоловік не полишає її ані на день. Ось і після виходу у відставку Василь Тимофійович відмовився від багатьох запропонованих йому посад, аби бути поруч з дружиною. Бо стала вона для нього всім світом, сонцем та світлом...

Розповівши про пережите, мій співрозмовник ще довго сидів у глибокій задумі.

Порушити тишу я не посмів...

Віктор Лакізюк

Міжнародні зв'язки

4 вересня 2006р. в.о. Голови Верховного Суду України, голова Ради суддів України Петро Пилипчук у рамках програми перебування делегації Офісу Уповноваженого федеральних судових справ Уряду Канади в Україні зустрівся зі співробітниками Офісу Олегом Шаковим, Наталією Калібердою, менеджером проекту Петром Погребенником та керівником проєктів Посольства Канади в Україні Наталією Заварзіною. Від Верховного Суду України у розмові також брали участь: керівник апарату Верховного Суду України Віктор Капустинський, начальник управління міжнародно-правового співробітництва Віктор Потапенко та його заступник Наталія Напрієнко.

Головна тема зустрічі — відновлення після тривалої перерви канадсько-українського проєкту в галузі судової реформи, фінансування якого здійснює Канадське агенство міжнародного розвитку (CIDA). Концепція проєкту, як зазначив Олег Шаков, передбачає надання допомоги українським судам в питаннях їх адміністративно-організаційної діяльності.

Петро Пилипчук розповів присутнім про зміни у вітчизняній судовій системі, що відбулися після прийняття Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судову систему України», відзначивши,

що нинішній етап реформування судової системи позначений відсутністю єдиного бачення його напрямів. Прикладом цього є «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 р. №361/2006.

Акцентуючи увагу на рівні незалежності судової влади, він також зазначив, що її повноцінному утвердженню заважає багато чинників. Серед яких — хронічне недофінансування, незабезпеченість належними приміщеннями, перевантаженість суддів, кадрові проблеми, неврегульовані питання законодавчого забезпечення судочинства і постійне бажання виконавчої влади «покерувати судами».

Учасники зустрічі обмінялися думками щодо поглиблення співпраці з реалізації зазначеного проєкту протягом наступних чотирьох років.

У програмі візиту було передбачено також зустрічі учасників делегації у Державній судовій адміністрації України, Академії суддів України, Міністерстві юстиції України та Посольстві Канади в Україні.

У м. Тбілісі (Грузія) з 4 по 6 липня 2006 р. проходила зустріч Керівного комітету Спільної програми співробітництва Європейської Комісії та Ради Європи у рамках програми «Сприяння демократичним процесам в Україні та Південному Кавказі» (далі — Програма). Здійснення цього проєкту розпочнеться у грудні 2006 р. і продовжуватиметься до грудня 2007 р.

Засідання Керівного комітету відбулося за підтримки Директорату стратегічного планування Ради Європи. У його роботі взяли участь представники делегацій від Європейської Комісії, Ради Європи, Республік Вірменії, Азербайджану, Грузії та України. У засіданні також брала участь член робочої групи Керівного комітету, заступник начальника управління міжнародно-правового співробітництва Верховного Суду України Наталія Напрієнко.

Мета цього проєкту — сприяння розвитку демократичних процесів в Україні шляхом приведення законодавства у відповідність із європейськими стандартами, зміцнення інституційного потенціалу, підвищення інформованості суспільства щодо загальнолюдських цінностей, а також розроблення та прийняття законів, інших нормативних актів, які будуть регламентувати діяльність засобів масової інформації.

Реалізація запланованих заходів (нині їх нараховується п'ятнадцять) розпочнеться після розробки законопроектів про телерадіомовлення і систему суспільного мовлення та їх передачі на експертизу до Ради Європи. Також заплановано проведення тренінгів для державних службовців, які забезпечують організацію й проведення виборів, та суддів адміністративних судів, котрі розглядатимуть виборчі спори.

Крім того у рамках Програми вирішуватимуться такі завдання: забезпечення волевиявлення та свободи інформації; допомога в організації незалежних і плюралістично налаштованих засобів масової інформації згідно з стандартами Ради Європи; проведення тренінгів для професійних працівників і технічного персоналу засобів масової інформації; формування гармонійних, взаємоприйнятних відносин між державними органами на місцевому й національному рівнях з метою створення органів співробітництва та розроблення проєктів з питань, що викликають спільний інтерес; впровадження європейських цінностей та стандартів, їх застосування молодими представниками політичних і суспільно-громадських кіл, а також журналістами у країнах Південного Кавказу та Україні шляхом створення шкіл політичного навчання.

**Верховний Суд України
та видавництво «Істина»
пропонують офіційні видання
Верховного Суду України:**

Індекс 40358

**«Рішення Верховного Суду України» —
періодичність 2 номери на рік.
Передплатний індекс 40646.**

**«Вісник Верховного Суду України» —
періодичність 12 номерів на рік.
Передплатний індекс 40358.**

**«Постанови Верховного Суду України
та Вищого господарського суду України
у господарських справах» —
періодичність 12 номерів на рік.
Передплатний індекс 08867.**

*Докладніше про всі ці видання,
їх тематику і періодичність виходу
можна дізнатися у видавництві «Істина»
за адресою:*

04136 Київ 136,
вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони: (044) 434-8406, 449-9455.

E-mail:
istina_bk@ukr.net
istina_book@rambler.ru

